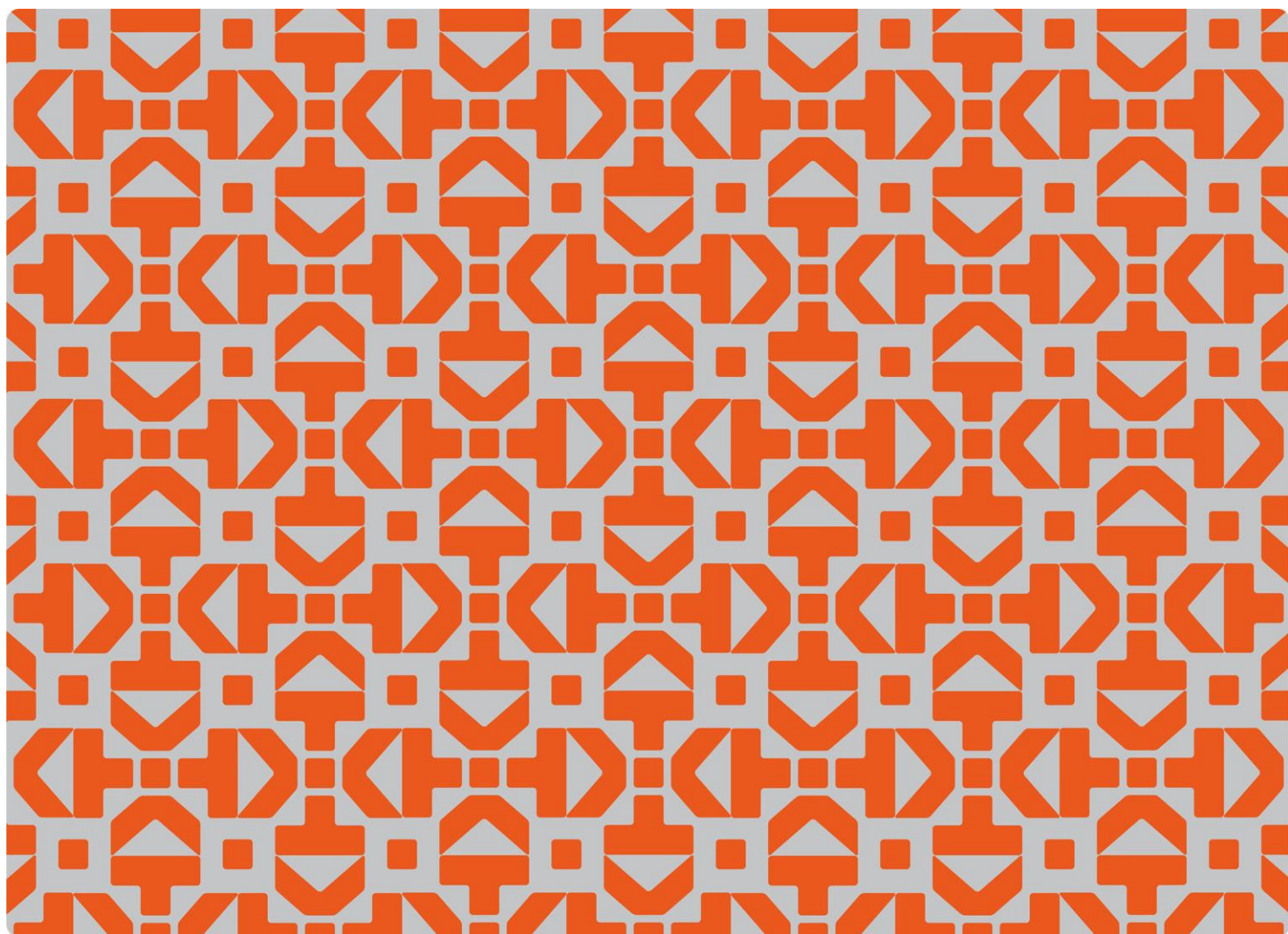

Geopolitisk spenning og internasjonalt kunnskapssamarbeid

En kvalitativ studie av erfaringer i norske fagmiljø

Geopolitisk spenning og internasjonalt kunnskapssamarbeid

En kvalitativ studie av erfaringer i norske fagmiljø

Redaktør:

Kristine Offerdal

Forfattere:

Margrete Søvik

Bård Drange

Prosjektgruppe:

Margrete Søvik, Bård Drange, Hege Toje, Torill Iversen Wanvik, Agnete Wiborg

Innhold

Sammendrag	5
Summary	8
1 Innledning.....	11
1.1 Om studien.....	12
1.2 Bakgrunn og rammer for studien	14
1.3 Begrepsavklaringer	16
1.4 Rapportens struktur.....	18
2 Metode.....	19
2.1 Informantene.....	19
2.2 Styrker og svakheter ved utvalget	20
2.3 Personvern og datasikkerhet.....	20
3 Geopolitisk spenning og konsekvenser for akademika: Internasjonale perspektiver	21
3.1 Et geopolitisk landskap i endring	21
3.2 Geopolitikk og kunnskapssikkerhet	22
3.3 Geopolitikk og akademisk frihet	24
3.4 Internt og eksternt press mot akademisk frihet.....	27
3.5 Et nytt sikkerhetsregime	29
3.6 Eksportkontroll av kunnskap og teknologi.....	32
3.7 Nye dilemma knyttet til eksportkontroll	34
4 Teknologi og matematisk-naturvitenskapelige fag.....	38
4.1 Situasjonsforståelse og erfarte hendelser.....	38
4.2 Utdfordringer i arbeidssituasjon og faglig virke	41
4.2.1 Kontroll med kunnskapsoverføring	42
4.2.2 Rekruttering og mobilitet.....	46
4.2.3 Konsekvenser for arbeidsmiljø	48
4.2.4 Det vanskelige balansepunktet mellom sikkerhet og faglig frihet.....	49
4.3 Hva står på spill? Konsekvenser på sikt.....	50
5 Humaniora og samfunnsfag.....	52
5.1 Situasjonsforståelse og erfarte hendelser.....	52
5.2 Utdfordringer i arbeidssituasjon og faglig virke	54

5.2.1 Selvsensur og tilpasning i rollen som forsker og underviser	55
5.2.2 Selvsensur og tilpasning i rollen som formidler i det offentlige rom	56
5.2.3 'Røde linjer'	58
5.2.4 Støtte fra institusjonen	59
5.3 Hva står på spill? Konsekvenser på sikt.....	60
6 Konklusjon og anbefalinger	62
6.1 Hvilke dilemma står kunnskapssektoren ovenfor?	62
6.2 Funn fra studien	62
6.3 Implikasjoner og anbefalinger	65
Litteratur	68
7 Appendiks.....	79
7.1 Appendiks A: Intervjuguide	79
7.2 Appendiks B: Informasjonsskriv	81

Sammendrag

Bakgrunn: Verden er blitt mer urolig og konfliktfylt. Det er økende spenning mellom globale stormakter og krig i Europa. Forsvarskommisjonen (NOU 2023: 14) beskriver Russland og Kina som de største utfordringene for Norge fremover. Demokratier er under press i flere land. Trusselbildet er sammensatt. Flere samfunnssektorer berøres, også kunnskapssektoren, som er utpreget internasjonal. Nasjonale trusselvurderinger har i flere år pekt på sektoren som et mål for utenlandsk etterretning og påvirkning. Akademisk frihet kan også komme under press som følge av en mer spent situasjon og samarbeid med autoritære stater.

Samtidig har land utenfor den vestlige verden etablert seg som vitenskapelige og teknologiske stormakter. Målt i antall artikler i Web of Science er Kina i dag verdens største forskningsnasjon (Sivertsen, 2024). Som et lite land, med en liten andel av verdens kunnskapsproduksjon, er Norge avhengig av å være koblet på internasjonal kunnskapsutvikling. Samarbeid med partnere i autoritære regimer kan være faglig verdifullt, men sikkerhetspolitisk utfordrende. Fra myndighetshold vektlegges det at samarbeid må skje innenfor rammer som ivaretar akademiske verdier og institusjonelle og nasjonale krav til sikkerhet.

Om studien: I denne studien undersøker vi hvordan ulike fagmiljø blir berørt av et mer spent geopolitisk klima, og hvordan faglig ansatte innen spesielt berørte fagområder opplever balansegangen mellom faglig frihet og krav til sikkerhet. Diskusjonen, nasjonalt og internasjonalt, har til nå i stor grad handlet om teknologi og naturvitenskap. Dette er fagområder med strategisk betydning for staters økonomiske og militære kapasiteter. I denne studien undersøker vi også hvordan humanistiske og samfunnsvitenskapelige fag berøres av utviklingen.

Studien er basert på 43 kvalitative dybdeintervju, hovedsakelig med faglig ansatte som jobber innenfor fagområder som norske myndigheter definerer som «sensitive», og/eller har samarbeid med land i konflikt eller land Norge ikke har sikkerhetspolitisk samarbeid med. Målet med studien er å belyse konkrete utfordringer og dilemma i informantenes arbeidssituasjon.

Hovedfunn: Utfordringene våre informanter forteller om, varierer mellom fagområder og mellom land. Innenfor teknologi og naturvitenskap knytter utfordringene seg til et lite knippe land, i hovedsak Kina. Det er få som rapporterer om sikkerhetsrelaterte eller forskningsetiske utfordringer, men det er høy

bevissthet om at overvåking og spionasje kan forekomme. Mest utfordrende i deres arbeidssituasjon er håndtering av eksportkontroll og lisenskrav på flerbruksvarer og teknologi. I en sektor der internasjonal samhandling og kunnskapsutveksling er helt sentralt, kan kontroll med kunnskaps- og teknologioverføring begrense faglig frihet og innebære praktiske utfordringer i arbeidet. Mange oppfatter eksportkontrollregelverket som vanskelig å forstå og å iverksette i praksis. Flere forteller at utfallet blir at samarbeid stopper opp. Kandidater fra land som Kina utelukkes fra stillinger, av praktiske årsaker. Det er ikke mulig å forene lang behandlingstid knyttet til lisens og innreisetillatelse med krav til fremdrift i prosjekter. Mange opplever mindre samarbeid og tilgang på færre rekrutter som et faglig tap.

Informanter innenfor humaniora og samfunnsvitenskap forteller at rommet for akademisk virke har blitt innsnevret som følge av den politiske utviklingen i en rekke land. Mange av informantene innenfor disse fagene rapporterer om sikkerhetsrelaterte og forskningsetiske dilemma. Sikkerhet kan være en utfordring for forskerne, men ikke minst for partnere i andre land. Bakteppet er politisk sensitive tematikker som autoritære stater har interesse av å sensurere. Informantene forteller at de gjør tilpasninger i forsknings- og undervisningsopplegg av hensyn til egen og partners sikkerhet. De opplever imidlertid jevnt over at de kan forsvare tilpasninger de gjør, metodisk og forskningsetisk. En viss grad av selvsensur eller tilpasning av formidling er ikke uvanlig, også i norsk offentlighet. Ambassader følger med, og risiko for visumnekt har en nedkjølende effekt. Enkelte som jobber med konflikter som berører Norge direkte, forteller også at de nøye vurderer om og hvordan de deltar i det offentlige ordskiftet. Det kan ha en høy faglig og personlig pris i en polarisert offentlighet. En del informanter ytrer bekymringer for at færre studenter vil velge bestemte språk-, land- og regionstudier dersom bildet av trusler og utfordringer blir for dominerende. Det kan få negative konsekvenser for samfunnets kunnskapsberedskap om disse landene på sikt.

Anbefalinger: Følgende punkter beskriver de anbefalingene rapporten gir, for arbeidet i sektoren og på myndighetsnivå:

- Beslutninger må gjøres nærmest mulig de berørte fagmiljøene. Én løsning passer ikke for alle. Samarbeid bør vurderes fra sak til sak, og evalueres jevnlig.
- De faglig ansatte, som er eksperter på sine områder, må gjøre avveininger mellom sikkerhetsrisiko og akademiske verdier. De må ta beslutninger, men

de må ikke stå alene. God støtte fra administrasjon og ledelse er avgjørende.

- Institusjonene bør undersøke hvilke støttebehov ansatte innenfor humaniora og samfunnsvitenskap har.
- Sakene kunnskapssektoren må håndtere, er komplekse og krever tverrfaglig og tverrsektorielt samarbeid og informasjonsdeling.
- Norske institusjoner bør samarbeide og dele kunnskap og ressurser. De bør også bruke sine nettverk og partnere i allierte land for å utveksle kunnskap og erfaringer.
- Ansvaret for at det er god balanse mellom sikkerhet og åpenhet i internasjonalt kunnskapssamarbeid, påhviler først og fremst forsknings- og høyere utdanningsinstitusjonene. Myndighetene må dele informasjon og gi forutsigbare rammer. Dette betinger samarbeid på tvers av berørte myndighetsorgan.
- Det er viktig å følge utviklingen og erfaringene i EU og andre europeiske land tett. Europeiske land møter de samme utfordringene som Norge. Europeiske partnerskap innenfor forskning og utdanning kan bli viktigere i årene som kommer.

Summary

Background: The world has become more turbulent and conflict-ridden. There is rising tension between global powers, and war in Europe. The Defense Commission (NOU 2023: 14) identifies Russia and China as the main challenges facing Norway. Democracies are under pressure in several countries, and the threat landscape is complex. Numerous sectors, including the knowledge sector, which is distinctly international, are affected. For years, national threat assessments have pointed to this sector as a target for foreign intelligence and influence. Academic freedom may also come under pressure due to a more tense global environment and partnerships with authoritarian states.

Simultaneously, countries outside the Western world have emerged as scientific and technological powers. Measured by the number of articles in the Web of Science, China is now the world's largest research nation (Sivertsen, 2024). As a small country with a limited share of global knowledge production, Norway depends on being connected to international knowledge development. Collaboration with partners in authoritarian regimes can be academically valuable but also presents security policy challenges. Authorities emphasize that collaboration must occur within frameworks that uphold academic values and institutional and national security requirements.

About the study: This study explores how various academic fields are impacted by a more tense geopolitical climate and how staff in particularly affected fields experience balancing academic freedom with security requirements. National and international discussions have largely focused on technology and natural sciences, fields of strategic importance for states' economic and military capacities. This study also investigates how humanities and social sciences are affected by these developments.

The study is based on 43 in-depth qualitative interviews, mainly with academic staff working in areas that Norwegian authorities define as "sensitive" and/or have partnerships with countries in conflict or countries with which Norway has no security policy cooperation. The study's objective is to shed light on specific challenges and dilemmas in the informants' work environments.

Main findings: The challenges reported by our informants vary between fields and countries. In technology and natural sciences, the challenges are primarily linked to a few countries, mainly China. Few report security-related or research

ethics issues, though awareness is high that monitoring and espionage may occur. The most challenging aspect of their work is managing export control and licensing requirements for dual-use goods and technologies. In a sector where international interaction and knowledge exchange are central, control over knowledge and technology transfer can restrict academic freedom and create practical challenges in their work. Many find export control regulations difficult to understand and implement. As a result, some collaborations cease, and candidates from countries like China are excluded from positions for practical reasons. The lengthy processing times for licenses and entry permits are incompatible with project timelines. Reduced collaboration and fewer recruits are seen as academic losses.

Informants in the humanities and social sciences report that the space for academic work has narrowed due to political developments in several countries. Many of these informants face security and research ethics dilemmas. Security can be an issue not only for researchers themselves but also for partners abroad. The backdrop is politically sensitive topics that authoritarian states may seek to censor. Informants mention adapting research and teaching practices to ensure their own and their partners' safety. They generally feel that they can justify these adjustments methodologically and ethically. A degree of self-censorship or adjustment of communication is not uncommon, even in Norwegian public discourse. Embassies monitor activities, and the risk of visa denial has a chilling effect. Some researchers working on conflicts directly affecting Norway also carefully consider how and if they participate in public debates, as doing so can have a high professional and personal cost in a polarized public sphere. Some informants express concern that fewer students will choose specific languages or area studies if the perception of threats and challenges becomes too dominant. This could negatively impact Norway's long-term knowledge preparedness regarding these countries.

Recommendations: The following points summarize the report's recommendations for the sector and authorities:

- Decisions should be made as close as possible to the affected academic communities. One solution does not fit all. Partnerships should be evaluated case by case and regularly reassessed.

- Academic staff, as experts in their fields, must balance security risks with academic values. They must make decisions but should not stand alone in doing so. Strong support from administration and leadership is crucial.
- Institutions should examine the support needs of staff in the humanities and social sciences.
- The issues the knowledge sector must address are complex and require cross-disciplinary and cross-sector collaboration and information sharing.
- Norwegian institutions should cooperate and share knowledge and resources. They should also leverage their networks and partners in allied countries to exchange knowledge and experiences.
- The responsibility for achieving a balanced approach between security and openness in international knowledge collaboration primarily rests with research and higher education institutions. Authorities must provide information and predictable frameworks, necessitating collaboration across relevant government bodies.
- It is essential to closely follow developments and experiences in the EU and other European countries, as they face similar challenges as Norway. European partnerships in research and education may become increasingly important in the years to come.

1 Innledning

Verden er blitt mer urolig. Det er økende spenning mellom globale stormakter. Krigen i Ukraina har satt sikkerhet høyt på den politiske agendaen i Europa. Kriger utenfor Europa, som i Midtøsten, påvirker også europeiske samfunn, ettersom verden er blitt tettere sammenvevd gjennom migrasjon og digitale kommunikasjonsflater. Demokratiet som styreform er under press globalt. Flere land har beveget seg i retning av autokratier (V-dem, 2024). Trusselbildet som Norge og andre vestlige land møter, er sammensatt. Flere samfunnssektorer berøres. Økonomi, teknologi og energi er blitt sikkerhetspolitikk. Høy endringstakt, teknologiske fremskritt og digital omstilling gir muligheter, men innebærer også sårbarheter (NOU 2023: 14).

Geopolitisk spenning og internasjonale konflikter påvirker kunnskapssektoren, som er utpreget internasjonal. Fra 1990-tallet har forskning gått fra å være organisert som nasjonale systemer til å bli et system definert av global kunnskapsflyt og globale nettverk og verdikjeder. Utviklingen er drevet frem av internett, engelsk som felles språk og høy mobilitet av forskere og studenter. Land utenfor den vestlige verden har etablert seg som vitenskapelige og teknologiske stormakter. Målt i antall artikler i Web of Science rykket Kina frem som verdens største forskningsnasjon i 2018, foran USA (Marginson, 2021; Marginson 2022; Sivertsen, 2024).

Internasjonalisering og internasjonalt samarbeid innenfor forskning og høyere utdanning har i flere tiår vært et politisk mål i land i hele verden. Begrunnelsene har variert noe over tid og mellom land, og har innbefattet kulturelle, politiske, økonomiske og akademiske motiver (Bamberger et.al, 2019; Bamberger og Morris, 2024; de Wit, 2020; Marginson, 2024; Trilokekar, 2022). Tilgang til markeder og høykvalifisert arbeidskraft er en del av begrunnelsen for internasjonalisering i norsk kunnskapssektor, men har vært mindre fremtredende enn i en del andre land. Viktigst i norsk internasjonaliseringspolitikk er argumentet om faglig kvalitet og relevans. Som et lite land, med en liten andel av verdens kunnskapsproduksjon, er Norge avhengig av å være koblet på internasjonal kunnskapsutvikling og kunnskapsflyt.

De siste årene har myndigheter i Norge og andre vestlige land i økende grad betraktet internasjonalisering som en kilde til sårbarhet. Bakteppet er det geopolitiske skiftet og kunnskapssektorens strategiske betydning for staters teknologiske og økonomiske konkurransekraft. Det er økt oppmerksomhet rundt

faren for lekkasje av sensitiv kunnskap og teknologi til ikke-allierte land. Nasjonale risiko- og trusselvurderinger peker på kunnskapssektoren som et mål for utenlandsk etterretning og påvirkning. Det knytter seg også bekymring til konsekvensene det kan ha for akademisk frihet, nasjonalt og internasjonalt, at autoritære stater har etablert seg som vitenskapelige og teknologiske stormakter. Fra myndighetshold understrekes det fremdeles at internasjonalt kunnskapssamarbeid er et mål, men det vektlegges at det må skje innenfor rammer som ivaretar akademiske verdier og institusjonelle og nasjonale krav til sikkerhet.

Den økte oppmerksomheten rundt sikkerhet har ført til diskusjon i universitetspolitiske fora, nasjonalt og internasjonalt, om konsekvensene for akademisk frihet, åpen forskning¹ og internasjonal kunnskapsflyt.

1.1 Om studien

Diskusjonen, nasjonalt og internasjonalt, har til nå i stor grad handlet om teknologi og naturvitenskap. Dette er fagområder med strategisk betydning for staters økonomiske og militære kapasiteter. I denne studien undersøker vi også hvordan humanistiske og samfunnsvitenskapelige fag berøres av utviklingen.

Rapporten belyser følgende spørsmål:

- Hvordan blir ulike fagmiljø – teknologiske og matematisk-naturvitenskapelige, humanistiske og samfunnsvitenskapelige – berørt av et mer spent geopolitisk klima?
- Hvordan opplever faglig ansatte innen spesielt berørte fagområder balansegangen mellom faglig frihet og krav til sikkerhet, institusjonelt og nasjonalt?

Studien bygger på 43 semistrukturerte dybdeintervju. De fleste intervjuene har vært med faglig ansatte og instituttledere innenfor naturvitenskap, teknologi, samfunnsvitenskap og humaniora, men vi har også intervjuet noen institusjonsledere, administrativt ansatte og studentrepresentanter. De faglig ansatte jobber innenfor fagområder som norske myndigheter definerer som

---

¹ Åpen forskning refererer til flere prinsipper for å tilgjengeliggjøre forskning, fremmet av nasjonale og internasjonale aktører, som UNESCO og EU. Det handler om deling, transparens og samarbeid innad i akademien, og med partnere utenfor akademien. Det handler også om at mest mulig forskning skal være tilgjengelig gjennom åpne publikasjoner (open access), og at forskningsdata i størst mulig grad skal være tilgjengelige i åpne databaser.

«sensitive», og/eller har samarbeid med land i konflikt eller land Norge ikke har sikkerhetspolitisk samarbeid med. Gjennom intervjuene belyses informantenes situasjonsforståelse, opplevde hendelser og utfordringer de møter i egen arbeidssituasjon. Med utgangspunkt i rollene som forsker, underviser og formidler reflekterer informantene over hvilke konsekvenser den internasjonale utviklingen har for eget fagfelt, på kort og lengre sikt.

Målet med studien er å belyse konkrete utfordringer og dilemma som krever bevissthet og tiltak på institusjons- og myndighetsnivå. Ved å innlemme også humanistiske og samfunnsvitenskapelige fag gir studien innsikt i et variert utfordringsbilde. Det er et mål at dette skal bidra til målrettede og proporsjonale tiltak.

Studien bidrar med kunnskap som er viktig for sektorens internasjonale samarbeid. På et mer overordnet nivå gir studien også innsikter som er viktige inn i nasjonale prosesser knyttet til sikkerhet, beredskap og kompetanseutvikling for viktige samfunnsfunksjoner. Her er det sammenhenger: Forsvarskommisjonen peker på utdanning og kompetanse som en del av den nasjonale beredskapen. Krav til omstilling for å sikre energibehov, bærekraftig vekst og utvikling, kombinert med demografisk utvikling, øker behovet for kompetanse, og gjør rekrutteringsutfordringer i ulike deler av samfunnet mer kritiske. Samtidig påvirker geopolitisk spenning flyten av mennesker og kunnskap.

Forsvarskommisjonen (NOU 2023: 14) og Totalberedskapskommisjonen (NOU 2023: 17) vektlegger behovet for felles situasjonsforståelse og en helhetlig tilnærming til nasjonal sikkerhet, basert på strategisk, langsiktig og tverrsektorielt samarbeid. Forsvarskommisjonen peker på behov for å sammenstille og analysere uønskede hendelser som inntreffer i ulike sektorer. Denne studien er et bidrag inn i det tverrsektorielle arbeidet. Studien gir ikke entydige svar, men viser utfordringer som grunnplanet i kunnskapssektoren møter, som ikke bare har betydning for sektoren selv, men også for samfunnet sektoren er en del av.

Det er vårt ønske at rapporten kan være et bidrag til dialog og refleksjon rundt vanskelige avveininger på myndighetsnivå og ved forsknings- og utdanningsinstitusjonene.

1.2 Bakgrunn og rammer for studien

Direktoratet for høyere utdanning og kompetanse (HK-dir) fikk i 2023 i oppdrag fra Kunnskapsdepartementet å utføre en analyse av hvilke utfordringer forsknings- og høyere utdanningsinstitusjoner møter i internasjonale samarbeid.² Analysen er ledd i arbeidet med oppfølging og videreutvikling av retningslinjene for ansvarlig internasjonalt samarbeid³, som HK-dir sammen med Forskningsrådet publiserte i 2023, på oppdrag fra Kunnskapsdepartementet.

Retningslinjene, som skal være en ressurs i kunnskapssektorens arbeid med risikovurderinger og sikkerhetsrutiner i internasjonalt samarbeid, bygget på internasjonale ressurser. Flere nære samarbeidsland hadde allerede utarbeidet, eller var i gang med å utarbeide, retningslinjer for ansvarlig internasjonalt kunnskapssamarbeid, i tillegg til internasjonale organisasjoner som EU og OECD.⁴ Et overordnet budskap er at ulike hensyn må balanseres. Sikkerhetstiltak bør være proporsjonale med utfordringer og trusler. Det er viktig å unngå at det utvikler seg en kultur preget av mistenkeliggjøring. Tilbakemeldinger på retningslinjene fra sektoren har vært positive, men det har også vært uttrykt at dilemma og vanskelige avveininger knyttet til balansegangen mellom akademisk frihet, åpenhet og sikkerhet burde kommet tydeligere frem, gjerne med eksempler.

Som del av arbeidet med retningslinjer fikk NUPI i oppdrag å kartlegge etiske og sikkerhetsrelaterte utfordringer som forskere og kunnskapsinstitusjoner i Norge møter i internasjonale samarbeid. Studien (Gåsemyr et.al., 2022) er basert på data hentet inn gjennom spørreundersøkelser og intervju. Funnene tyder på at etiske og sikkerhetsrelaterte utfordringer ikke er et utbredt problem i sektoren, men mange opplever likevel at utfordringene øker i omfang og blir mer krevende å håndtere. Studien peker blant annet på språk i forskningsetiske prinsipper mellom land, tilpasninger på grunn av politiske restriksjoner i samarbeidsland og skjærpede restriksjoner knyttet til sikkerhet i Norge som gjør det mer krevende å

---

² HK-dir har en bred oppgaveportefølje. Internasjonalt kunnskapssamarbeid er ett ansvarsområde. HK-dir har også ansvar for løpende styring og oppfølging av kunnskapssektorens arbeid med de tre sikkerhetsdomenene informasjonssikkerhet, samfunnssikkerhet og nasjonal sikkerhet. HK-dir gjennomfører en årlig tilstandsvurdering av virksomhetenes etterlevelse av KDs policy for informasjonssikkerhet og personvern og oppsummerer sine funn i en årlig rapport som blir publisert åpent på hkdir.no. Tilstandsrapportene belyser ikke den enkelte forskerens perspektiv, som er et spørsmål denne rapporten adresserer.

³ Prinsippet om *ansvarlig* internasjonalt samarbeid ble i norsk sammenheng først formulert i den reviderte Panorama-strategien for forsknings- og høyere utdanningssamarbeid med Brasil, Canada, India, Japan, Kina, Russland, Sør-Afrika, Sør-Korea og USA (2021–2027). Ansvarlighet beskrives her som «[...] hensyn til grunnleggende akademiske verdier og nasjonale interesser, herunder sikkerhetsinteresser».

⁴ Se blant annet European Commission (2022) "Tackling Foreign Interference"; OECD (2022) "Integrity and Security in the Global Research Ecosystem"; Utdannelses- og Forskningsministeriet (2022) "Afrapportering Udvalg om Retningslinjer for Internasjonalt Forsknings- og Innovasjonssamarbejde" og Universiteit van Nederland m.fl. (2022) «National Knowledge Security Guidelines».

rekruttere til prosjekter og stillinger. Mange uttrykker bekymring for stigmatisering av ansatte og studenter fra enkelte land. Flere uttrykker også bekymring for utfordringer som studenter kan møte under studieopphold i utlandet, samtidig som de har begrenset kunnskap om studentenes erfaringer.

NUPI-studien undersøkte ikke forskjeller mellom fag og land i dybden. I denne studien ønsker vi derfor å videreutvikle dette perspektivet. Vi undersøker spesielt berørte fagmiljøer innenfor teknologi og naturvitenskap og humaniora og samfunnsvitenskap. Vi har ikke undersøkt land systematisk og komparativt, men eksempler knyttes til utvalgte land. Ettersom noen er mer relevante enn andre, var land definerende for utvalg av flere informanter.

Kina er det landet som får mest omtale i rapporten. Det har sammenheng med at Kina i økende grad blir betraktet som et utfordrende land, samtidig som landet har etablert seg som en forsknings- og teknologistormakt. Sammen med Russland er Kina utpekt av Politiets sikkerhetstjeneste (PST) som hovedutfordringen for Norge i årene som kommer (Politiets sikkerhetstjeneste, 2024). Ifølge PST vil samarbeid innen forskning og utdanning, næringsliv og politiske forbindelser være utsatt for kinesisk etterretningsvirksomhet. Kinesiske forskningsledere, gjesteforskere og studenter fra institusjoner tilknyttet det kinesiske militæret jobber i Norge. Samtidig er Kina er fremdeles definert som et samarbeidsland, til forskjell fra Russland, som siden invasjonen av Ukraina har vært underlagt sanksjoner.⁵

Studien begrenser seg ikke til internasjonale prosjektsamarbeid. Som følge av tiår med internasjonalisering er sektoren internasjonal på alle nivå. Fire av fem forskningspublikasjoner har utenlandske medforfattere. Et stort antall utenlandske forskere og studenter oppholder seg i Norge, på fast eller midlertidig basis. I 2023 var andelen utenlandske doktorander 44 prosent. I 2022 hadde tre av fire postdoktorer utenlandsk statsborgerskap. Andelen er særlig høy innenfor teknologi og naturvitenskap (Forskningsrådet, 2023; HK-dir, 2024).

I intervjuene åpnet vi derfor for refleksjoner rundt dilemma og utfordringer på ulike internasjonale kontaktflater, hjemme og ute. Samtalene med informantene dekket alle sider ved det akademiske virket: forskning, utdanning og formidling. En del problemstillinger er i skjæringspunktet mellom forskning og utdanning, og

---

⁵ «Regjeringen fryser forsknings- og utdanningsamarbeid med Russland», regjeringen.no, 04.03.2022.

dreier seg om rekruttering av ph.d.-kandidater og fagområders utvikling og bærekraft på lengre sikt.

Som del av studien har vi gått gjennom relevant forskningslitteratur om geopolitikk og internasjonalt kunnskapssamarbeid, akademisk frihet og eksportkontroll. Litteraturen gir et bilde av de sentrale spørsmålene og tematikkene som blir diskutert internasjonalt, og setter våre informanternes vurderinger og perspektiver inn i en større sammenheng.

1.3 Begrepsavklaringer

Geopolitikk: Begrepet refererer til hvordan stater og andre politiske aktører posisjonerer seg strategisk ut fra geografisk beliggenhet og ressurser, i konkurranse om makt og innflytelse. Begrepet rommer også hvordan økonomiske, kulturelle og historiske forhold spiller inn på staters forhold til hverandre. Begrepet har vært brukt om ulike politiske og mellomstatlige forhold. I dag har begrepet på nytt blitt aktualisert, spesielt i forbindelse med økt rivalisering og spenninger i relasjonen mellom globale stormakter som USA, Kina og Russland. Tilgang på kunnskap og ny teknologi er avgjørende ressurser i vår tids geopolitiske rivalisering. Stormaktsrivaliseringen har globale konsekvenser: På den ene siden vil stormaktene søke å befeste og styrke sin posisjon i ulike deler av verden, som Midtøsten, Nordområdene og Sør-Kina-havet. På den andre siden vil mindre stater og regionale aktører (som EU) måtte posisjonere seg i forhold til de dominerende aktørene (Andersen og Bekkevold, 2023; Beeson og Biscop, 2021; Park, 2023).

Hybride trusler: Begrepet viser til strategier eller angrep der ulike metoder og verktøy tas i bruk for å svekke eller undergrave et samfunn. Hybride (eller sammensatte) trusler omfatter både konvensjonelle militære virkemidler og ikke-militære virkemidler, tatt i bruk av både statlige og ikke-statlige aktører. Hybride angrep skjer ofte fordekt, noe som kan gjøre det vanskelig å identifisere trusselen. Målet er ofte å oppnå politiske mål, uten å utløse militær konfrontasjon. Ikke-militære virkemidler kan være cyber-angrep, sabotasje, økonomisk press og påvirkningsoperasjoner, der målet er å destabilisere og skape splittelse i samfunnet som rammes. Påvirkningsoperasjoner handler om spredning av propaganda og desinformasjon, med mål om å påvirke oppfatninger og handlinger, for å oppnå politiske, militære eller økonomiske fordeler. Begrepet hybride trusler har vært omdiskutert. Kritikken handler blant annet om at begrepet er lite treffsikkert fordi det dekker et svært bredt spekter av trusler, og at det ikke

representerer noe nytt, men beskriver gamle strategier som propaganda, spionasje og økonomisk krigføring (Heier og Borch, 2025; Meld.St.10 (2021–2022); Wigell, 2019).

Akademisk frihet: Akademisk frihet handler om friheten til å utøve akademisk virke, uten inngripen eller påvirkning utenfra. Akademisk frihet har en institusjonell og en individuell side. Ifølge universitets- og høyskoleloven har institusjonene rett til å utforme sitt eget faglige og verdimessige grunnlag. Den enkelte underviser eller forsker har selvstendig faglig ansvar for undervisningens innhold og rett til å velge emne og metode for forskningen. Den akademiske friheten er ikke absolutt. Ifølge universitets- og høyskoleloven er friheten gitt innenfor de rammene som følger av lov og ansettelsesforhold. Den vil blant annet kunne begrenses av hensyn til nasjonal sikkerhet og samfunnsikkerhet. Friheten bygger også på forskningsetiske standarder og kvalitetsnormer, forvaltet av fagmiljøene selv.

Akademisk frihet behandles oftest som et abstrakt ideal, et prinsipp, men må også forstås som kontekstuelle betingede *praksiser*. Avhengig av faglig, institusjonell, historisk og politisk kontekst vil akademisk frihet kunne forstås og praktiseres ulikt (Maassen et.al, 2022; Marginson, 2014). En grunnleggende spenning ligger også i forståelsen av frihet som en negativ eller positiv frihet. Frihet *fra* ytre inngripen eller påvirkning (negativ frihet) innebærer ikke nødvendigvis at en har frihet *til* å utføre den forskningen eller undervisningen en ønsker (positiv frihet). Det vil kunne avhenge av forhold som finansiering, ansettelsesforhold og posisjon i forskerkollegiet.⁶

Kunnskapssikkerhet: Begrepet refererer til tiltak for å beskytte kritisk kunnskap, teknologi, forskning og informasjon mot uautorisert tilgang, spionasje, tyveri eller sabotasje. Dette omfatter datasikkerhet, sikring av intellektuelle ressurser, forskningsresultater og teknologi som kan ha økonomisk, strategisk eller nasjonal sikkerhetsverdi. Begrepet har blitt aktuelt i takt med økende internasjonal konkurranse om teknologisk og vitenskapelig utvikling, der kunnskap og forskning er verktøy for økonomisk og geopolitisk makt. Kunnskapssikkerhet er viktig både for nasjonalstater, akademiske institusjoner og private bedrifter (Snitselaar et.al, 2022; van der Molen et.al., 2023).

---

⁶ Negativ og positiv frihet kan også sees som forbundet med hverandre. I amerikansk tradisjon har akademisk frihet vært koblet til *tenure* (fast ansettelse): Trygghet gjennom fast ansettelse gir mulighet til fri forskning og beskyttelse mot ytre press. Se Gibbs (2016), Scott (2024) og Tierney og Lanford (2014).

Internasjonalt kunnskapssamarbeid: Internasjonalt kunnskapssamarbeid refererer her til samarbeid mellom land, institusjoner og forskere for å utvikle kunnskap og teknologi på tvers av nasjonale grenser. Samarbeid kan handle om deling av infrastruktur, felles prosjekter og publikasjoner. Formålet kan være å fremme løsninger på globale utfordringer, stimulere til økonomisk vekst gjennom teknologiutvikling og innovasjon, øke kvaliteten på forskning og utdanning gjennom tilgang til internasjonal ekspertise og ressurser og bygge kulturelle og diplomatiske broer. Mobilitet av forskere og studenter er en sentral del av internasjonalt kunnskapssamarbeid. Internasjonalt kunnskapssamarbeid foregår ikke bare ute, men like mye hjemme, som følge av tilstedeværelsen av internasjonale studenter og forskere, og samhandling på internasjonale, digitale kontaktflater.

1.4 Rapportens struktur

I kapittel to beskriver vi datagrunnlag og metode for studien. I kapittel tre presenterer vi spørsmål og tematikker som blir løftet frem i den internasjonale diskusjonen om geopolitikk, kunnskapssikkerhet og akademisk frihet. Dette kapitlet er basert på internasjonal faglitteratur. I kapittel fire og fem presenterer vi det empiriske materialet studien bygger på. Kapitlene er strukturert etter de to overordnede kategoriene teknologi og matematisk-naturvitenskapelige fag og humaniora og samfunnsvitenskap. I siste kapittel sammenfatter vi funnene og presenterer anbefalinger.

2 Metode

2.1 Informantene

Vi intervjuet totalt 43 personer. 37 av informantene er faglig ansatte med doktorgrad/forskerkompetanse innen følgende fagområder: Teknologi og matematisk-naturvitenskapelige fag (16), humaniora og samfunnsvitenskap (19) og helsefag (2).

Innenfor teknologi og matematisk-naturvitenskapelige fag har informantene bakgrunn innen fag som materialteknologi, kryptologi, nanoteknologi, fysikk og kjemi. Noen har også tverrfaglig bakgrunn og jobber med klima. Felles for disse informantene er at arbeidet deres ofte blir påvirket av eksportkontrollregelverket. Fagområdene sammenfaller i stor grad med listen over «forskningsfelt av særlig interesse for fremmede stater» i PSTs trusselvurdering (PST, 2024).

Innenfor humaniora og samfunnsvitenskap har informantene bakgrunn innen fag som statsvitenskap, historie, religion, forsvarsstudier og områdestudier. Felles for de fleste er at de gjennomfører forskning, undervisning og formidling i land med autoritære regimer, og at tema i forskningen er sensitive tema relatert til regimer eller betente konflikter. Mange informanter jobber hovedsakelig eller delvis med Kina, og noen jobber hovedsakelig eller delvis med Russland. Andre informanter jobber med Israel/Palestina, land i Sørøst-Asia (inkludert India, Myanmar, Pakistan og Bangladesh) og land i Afrika (Uganda og Sør-Afrika). Noen jobber hovedsakelig tematisk og på tvers av land og regioner.

Ni av informantene har lederroller, enten på senter-, institutt-, fakultet- eller universitetsnivå. Av disse har seks bakgrunn innenfor teknologi og matematisk-naturvitenskapelige fag, mens tre har bakgrunn innenfor humaniora og samfunnsvitenskap.

I tillegg til 37 personer som er vitenskapelig ansatte med forskerkompetanse, intervjuet vi tre administrativt ansatte og tre personer fra organisasjoner som arbeider med eller representerer studenter. Studentrepresentantene ble opprinnelig tatt med for å fange opp særtrekk ved studentenes erfaringer. I løpet av datainnsamling valgte vi heller å fokusere på faglig ansettes utfordringer, også knyttet til undervisning.

Vi gjennomførte intervjuene digitalt, i perioden desember 2023 til april 2024. Intervjuene varte mellom 60 og 90 minutter, og ble tatt opp (se personvern og datasikkerhet i neste seksjon). Selv om intervjuene ble gjennomført digitalt, opplevde vi informantene som komfortable og åpenhjertige.

Fokus i intervjuene var på informantenes erfarte hendelser relatert til geopolitisk spenning, internasjonale konflikter og autoritære regimer, hvilke utfordringer informantene opplevde knyttet til balansen mellom åpenhet og sikkerhet, og hvordan de vurderte konsekvensene av disse utfordringene for faglig utvikling og internasjonalt samarbeid. Se intervjuguide i appendiks A.

2.2 Styrker og svakheter ved utvalget

Formålet med studien er ikke å generalisere til populasjonen av faglig ansatte i Norge, men å belyse utfordringer for de som i stor grad er berørt av geopolitisk spenning og tiltak knyttet til sikkerhet i sektoren. Vi vurderer at våre informanter er blant dem som i størst grad har måttet forholde seg til geopolitisk spenning og forhøyet oppmerksomhet rundt sikkerhet i sitt faglige arbeid, og at intervjuene i stor grad belyser de temaene vi er interessert i.

Rundt en fjerdedel av informantene hadde bakgrunn eller tilhørighet til andre land enn Norge, i hovedsak land i Europa. Tilnærmet alle informantene vi intervjuet, har nære relasjoner til partnere i samarbeidsland utenfor den vestlige verden. Vi opplever at informantene kjenner godt til utfordringene partnerne deres i Norge og utlandet opplever. Vi har likevel ikke grunnlag for å si noe om hvordan situasjonen oppleves for personer med bakgrunn fra land som beskrives som utfordrende i nasjonale trusselvurderinger.

2.3 Personvern og datasikkerhet

Enkelte spørsmål vi stilte informantene, er sensitive. Respondentene ble tilsendt et informasjonsskriv (se appendiks B) med forespørsel om intervju, inkludert informasjon om hva deltakelse innebærer, personvern og prosessering av persondata. Informantene fikk tilsendt spørreskjema i forkant, slik at de kunne forberede seg. Opptak av intervjuene ble gjennomført basert på skriftlig samtykke, og er lagret på sikre områder hos HK-dir. Intervjuene ble transkribert, og vil slettes etter publisering.

3 Geopolitisk spenning og konsekvenser for akademien: Internasjonale perspektiver

Konsekvenser av geopolitisk spenning for forskning og internasjonalt kunnskapssamarbeid er et tema som diskuteres globalt. I dette kapitlet presenterer vi spørsmål som tas opp i internasjonal faglitteratur på feltet. Dette setter våre informanternes erfaringer og perspektiver, som blir presentert i kapitlene fire og fem, i en større kontekst.

Første del av kapitlet beskriver den endrede internasjonale og geopolitiske konteksten og de konsekvensene dette har for kunnskapssikkerhet, akademisk frihet og internasjonalt akademisk samarbeid, på tvers av fagområder. Den andre delen ser nærmere på situasjonen innenfor de teknologiske og matematisk-naturvitenskapelige fagene. Bakgrunnen er den sentrale plasser nye, banebrytende teknologier har fått i det geopolitiske landskapet, både økonomisk og militært. Eksportkontroll vies stor plass i denne delen av kapitlet, fordi det i stor grad er her utfordringer og dilemma knyttet til akademisk frihet og samarbeid spiller seg ut. Eksportkontroll innebærer at forsvarsmateriell og flerbruksvarer, med sivile og militære anvendelsesområder, ikke kan utføres fra landet uten lisens fra myndighetene.

3.1 Et geopolitisk landskap i endring

Økt geopolitisk spenning og konflikt de senere årene følger etter tiår med global integrasjon og samhandling, drevet frem av frihandel og teknologisk utvikling etter slutten på den kalde krigen. Internasjonalisering, frihandel og sammenveving av globale produksjonsprosesser har vært sett på som en vei til velstand, fred og sikkerhet. I økende grad sees det nå som mulige kilder til trusler og sårbarheter. Dette får konsekvenser for både handel og akademien, som åpne og internasjonalt orienterte samfunnssektorer.

Ifølge Forsvarskommisjonen (NOU 2023: 14) kan over 70 år med vestlig vekst og sikkerhet under amerikansk ledelse være i tilbakegang. Utviklingen preges av flere kriger, fremvekst av flere og mer autoritære regimer og svekkelse av internasjonale institusjoner som har vært forbundet med vestlige og liberale verdier. Russlands fullskalainvasjon av Ukraina i 2022 betraktes som et tidsskille, ikke minst i Europa. På lengre sikt kan imidlertid forholdet mellom Vesten og Kina bli en større utfordring. USAs globale rolle utfordres av Kina, økonomisk og strategisk. I løpet av de neste tiårene vil trolig Kina etablere seg som verdens

største økonomi og være på samme nivå som USA militært. Kinas stormaktsambisjoner har ført til tiltagende spenning mellom USA og Kina. Europeiske land har økonomiske interesser i fortsatt samhandling med Kina, men kan bli presset til å tilpasse seg en tydeligere todeling av verden. I Europa har utviklingen i retning av et mer autoritært regime i Kina under Xi Jinping vært en større kilde til uro. En verdensorden definert av amerikansk ledelse fremstår i et slikt lys som nødvendig for oppdemming mot antidemokratiske krefter globalt.

Demokratiske regimer utfordres også av interne krefter. Forsvarskommisjonen peker på tendenser til økt polarisering og fremvekst av illiberale, antidemokratiske politiske bevegelser i den vestlige verden. Den politiske utviklingen i USA kan få betydning for landets vilje og evne til å ta globalt lederskap. Likeledes vil det få betydning for internasjonal samhandling dersom ytterliggående, nasjonalistiske partier vokser seg sterkere i Europa.

Sammensatte, eller hybride, virkemidler vil bli mer fremtredende, ifølge Forsvarskommisjonen. Det vil bli vanskeligere å skille mellom trusler mot samfunnssikkerheten og den nasjonale sikkerheten.⁷ Truslene, som muliggjøres i ny skala gjennom ny teknologi, innbefatter ikke-militære operasjoner, som desinformasjon, påvirkningsoperasjoner, etterretningsvirksomhet, oppkjøp av strategisk infrastruktur og cyber-angrep. Demokratiske samfunn er særlig utsatt for denne typen trusler, ettersom mulighetene for kontroll og overvåking er mindre enn i autoritære stater. En utfordring er gråsonene som hybride trusler utspiller seg innenfor. Det kan være vanskelig å identifisere aktører og hensikter. Det kan være glidende overganger mellom former for påvirkning og «soft power», som alle stater benytter seg av, og det som kan oppfattes som fiendtlige handlinger. Kina og Russland (som på sin side mener de er utsatt for hybride trusler fra Vesten), har vært utpekt som sentrale aktører bak hybride angrep rettet mot land i den vestlige verden, inkludert akademia (European Parliament, 2019; Mansted, 2021; Wigell, 2019).

3.2 Geopolitikk og kunnskapssikkerhet

Sentralt i den politiske nedkjølingen i forholdet mellom Kina og den vestlige verden er kappløpet om lederskap innenfor nye, fremvoksende teknologier. Årsaken til dette er teknologienes enorme økonomiske og militære potensiale.

---

⁷ Dette ligger til grunn for begrepet «totalforsvaret». Se Totalberedskapskomisjonens rapport *Nå er det alvor* (NOU 2023:17).

Kinas teknologiske og industrielle ambisjoner, formulert i den tiårige strategien *Made in China 2025* (2015)⁸ og doktrinen om militær-sivil fusjon⁹, har skapt uro i Vesten. Det overordnede målet er at Kina, fra å være en lavkostnads- og lavteknologi produsent, skal bli et teknologiintensivt kraftsentrum i verden. For å nå dette målet vil Kina bli mer uavhengig av utenlandske leverandører, særlig innenfor halvleder- og chipindustrien, som er motoren i moderne økonomi (Luo og van Assche, 2023).

Gitt den geopolitiske betydningen av nye teknologier har utdanning, forskning og innovasjon blitt trukket inn i stormaktskappløpet. Det har de senere årene vært satset tungt på forskning, utdanning og innovasjon i mange autoritære stater. Dette gjelder ikke minst Kina, som i dag er ledende på flere naturvitenskapelige og teknologiske områder. Ifølge en rapport fra Australian Strategic Policy Institute (ASPI) har Kina global ledelse innen 37 av de 44 teknologiene som ASPI sporer, blant annet på områder som forsvar, romfart, robotikk, energi, miljø, bioteknologi, kunstig intelligens, avanserte materialer og sentrale kvanteteknologier (Gaida et.al., 2023).

I den vestlige verden har det knyttet seg bekymring til at kunnskapssektorens åpenhet gjør den utsatt for spionasje og tyveri av teknologi og sensitiv kunnskap (Chu, 2020; Evans, 2020; Long og O'Connell, 2022; OECD, 2022; Shih et.al., 2023; Smith og Walsh, 2023). Amerikanske myndigheter har ment at den raske veksten i kinesisk vitenskap og teknologiutvikling i stor grad skyldes ulovlig kopiering og tyveri.¹⁰ Virkemidlene for å få innpass er, ifølge amerikanske myndigheter, de klassiske kanalene for utveksling og samarbeid i academia: gjesteforskere og utenlandsstudenter, talent- og rekrutteringsprogrammer, felles forskningsprosjekter, sentre for kultur- og språkkurs (Confucius-institutter) og finansiering (FBI, 2019). Rapporter fra toneangivende amerikanske tenketanker har også pekt på internasjonal samhandling i academia som et strategisk virkemiddel for det kinesiske kommunistpartiet. Det har blant annet vært vist til at amerikanske universiteter har samarbeidet med kinesiske militære universiteter. Selv om det har vært snakk om ugradert grunnforskning, mener forfatterne det er

---

⁸ *Made in China 2025* inneholder en liste over ti nøkkelindustrier som Kina vil satse på. Dette er en satsing som vil utfordre USA innenfor industrier som er viktige for USA. Se Whang (2019).

⁹ Doktrinen handler om å bygge Folkets frigjøringshær (PLA) til en "verdensklasse-militærmakt" innen 2049, blant annet gjennom den kinesiske vitenskap- og teknologisektoren, for å sikre at nye innovasjoner samtidig fremmer både økonomisk og militær utvikling. Se Fritz (2019) og Etterretningstjenesten (2024) "Kinas globale ambisjoner".

¹⁰ Dette er et argument som har vært utfordret av andre. Se Wagner (2024). For en diskusjon om balansen i kinesisk-amerikanske forskningssamarbeid, se Lee og Haupt (2020).

grunn til å tro dette bidrar til kinesisk militæroppbygging (Lloyd-Damnjanovic, 2018; Tiffert red., 2020).

Faren for mistenkeliggjøring av de mange kinesiske studentene og forskerne som oppholder seg i USA, har vært del av den amerikanske debatten. Antallet dokumenterte tilfeller av spionasje og tyveri er lite. Madelyn Ross, president i US-China Education Trust, er blant dem som har ment at deler av trusselbildet som tegnes opp, er preget av alarmisme. Hun mener blant annet at kinesiske talent- og rekrutteringsprogrammer (som the Thousand Talents Program) primært er virkemidler for å hente hjem kinesiske forskere og studenter og motvirke brain drain (Ross, 2021).

3.3 Geopolitikk og akademisk frihet

Veksten i høyere utdanning og vitenskapelig produksjon har i flere land, som Kina, gått hånd i hånd med økt politisk kontroll med sektoren.

Kina har aldri hatt akademisk frihet i den vestlige betydningen av ordet, men det har vært perioder med mer åpenhet. Kinesiske universiteter, særlig de topp rangerte, er innvevd i og preget av globale trender. Internasjonalisering har vært et viktig strategisk element i satsingen på forskning og høyere utdanning. En viss grad av institusjonell autonomi og faglig frihet på utvalgte områder har vært en forutsetning for å kunne utvikle miljøer i verdensklasse. Gjennom omfattende statlige investeringer har også kinesiske forsknings- og høyere utdanningsinstitusjoner nytt godt av en type *positiv* akademisk frihet. Det gjelder særlig utvalgte eliteinstitusjoner og teknologiske og naturvitenskapelige fagområder. Etter at Xi Jinping kom til makten, har kontrollen med universitetene økt. Rommet for institusjonell autonomi er blitt mindre, og ideologisk skolering vektlegges mer. En krevende balansegang gjør seg imidlertid gjeldende mellom behov for noe åpenhet, som stimulerer kunnskapsutvikling, og et ønske om kontroll (Ahlers, 2024; Gornitzka og Halskov-Hansen, 2023; Pringle og Woodman, 2022).

Økt politisk kontroll med forskning og høyere utdanning, i kombinasjon med at autoritære regimer har inntatt en fremskutt posisjon i det globale forsknings- og utdanningslandskapet, har ført til bekymring for at utstrakt samhandling kan føre til innskrenket akademisk frihet også ved vestlige institusjoner. Press mot akademisk frihet gjennom samhandling med autoritære regimer kan ta ulike former.

Finansiell avhengighet, gjennom forskningsfinansiering fra utenlandske kilder og inntekter gjennom studieavgifter, kan skape avhengigheter som gjør vestlige institusjoner og forskere sårbare for press. Spesielt i anglosaksiske land har finansiering fra utenlandske donorer og studieavgifter fra utenlandske studenter vært en viktig inntektskilde, også som følge av nedskjæringer i offentlige bevilgninger (Cooney-O'Donoghue, 2024; Fulda og Missal, 2021; Furstenberg et.al., 2020; Heathershaw og Pils, 2020; Ignatieff, 2024). Denne forretningsmodellen har ikke definert sektoren i Norge.

Utenlandske studenter og forskere kan oppleve overvåking fra ambassader og trusler og trakassering for ytringer og aktiviteter som er i strid med interessene til regimer i ulike land.¹¹ I anglosaksiske land har det knyttet seg særlig bekymring til kinesiske studenter og forskere på grunn av det store antallet de utgjør ved mange institusjoner (Chubb, 2022; Human Rights Watch, 2021; Lloyd-Damnajanovic, 2018; Trilokekar et.al., 2020). Tiltak for transnasjonal kontroll med egne borgere er imidlertid ikke unikt for Kina. Det gjelder autoritære regimer mer generelt, i en tid preget av migrasjon og mobilitet. Ny teknologi gjør det i økende grad mulig å overvåke, disiplinere og straffe dissidenter og kritikere i utlandet (Dukalskis, 2023; Tsorapas, 2020).

Det har vært beskrevet tilfeller av klager til universiteter angående foredragsholdere; krav om å avlyse ulike akademiske aktiviteter; press på ansatte for å endre innhold i forskning og undervisning (for eksempel endre terminologi eller undervisningsmaterieell som oppfattes som sensitivt) og selvsensur blant studenter og forskere. Motivet er å kontrollere politiske ytringer og narrativ.

Kulturinstitusjoner og tenketanker har vært brukt av Kina og Russland for å fremme politisk innflytelse, også gjennom academia (Bertelsen, 2023; Ignatieff, 2024; Popovic et.al., 2020). Kinesiske språk- og kultursentre (Confusius-institutter) har siden tidlig på 2000-tallet blitt etablert i en rekke land, også ved mange universiteter i den vestlige verden. Instituttene utgjør en kjernekomponent i Kinas kulturdiplomati. I en tidlig fase ble de betraktet som det kinesiske svaret på vestlige språk- og kultursentre som British Council og Goethe-instituttet, men har i økende grad blitt anklaget for å fremme kinesisk propaganda og fungere som

---

¹¹ Om transnasjonal undertrykkelse som sektorovergrep og sektorspesifikt problem, se Proba Samfunnsanalyse, for Arbeids- og inkluderingsdepartementet (2023) «Transnasjonal undertrykking – Begrepsavklaring og sektoransvar».

plattform for spionasje ved vestlige institusjoner.¹² Som følge av dette har de i stor grad blitt stengt ned i vestlige land (Lien og Tang, 2021; Zhu og Li, 2024).

Et skjerpet sikkerhetsfokus i Kina under Xi Jinping har også skapt bekymring i den vestlige verden. Xis konsept for nasjonal sikkerhet handler om å bygge Kina som global stormakt, opprettholde politisk stabilitet nasjonalt og sikre Kommunistpartiets grep om makten. Konseptet gjennomgår all politikkutvikling, innenriks og utenriks, og implementeres gjennom nye lover, forskrifter og mobiliseringskampanjer, med mål om å gjøre tjenestemenn og vanlige borgere oppmerksomme på potensielle trusler (Drinhausen og Legarda, 2022).

Den omfattende sikkerhetsdreiningen innebærer utfordringer for stater og ikke-statlige aktører som samhandler med Kina, inkludert akademisk. Den har gitt seg utslag i sterkere partikontroll med universiteter og mer overvåking, sensur og vekt på ideologisk og politisk utdanning. Mobilitet inn og ut kan møte byråkratiske hindringer (Liu et.al., 2023; Lo og Pan, 2021; Sharma, 2024).

Den oppdaterte kinesiske kontraspionasjeloven, som kom i 2023, har fått mye oppmerksomhet internasjonalt. Loven pålegger kinesiske borgere å bidra til kinesisk etterretning hvis de blir bedt om det. Den har ført til bekymring i den vestlige verden om hvorvidt kinesiske forskere kan bli presset av egne myndigheter til å utlevere sensitiv informasjon. Loven utvider også omfanget av aktiviteter som kan betraktes som spionasje. Det kan omfatte forskning og data ansett som legitime i andre land. En utfordring er at det kan fremstå uklart hva som faller inn under loven. Den kan slik ha en nedkjølende effekt på akademisk samarbeid og mobilitet. En ny datasikkerhetslov kan også skape utfordringer for forskning og internasjonalt samarbeid, og gjøre uavhengige analyser vanskeligere. Det kreves tillatelse for å eksportere data samlet inn i Kina. Loven gir også myndighetene nye fullmakter til å få tilgang til elektroniske enheter (Sharma, 2023; Sharma, 2024).

Det nye sikkerhetsregimet har møtt noe kritikk i Kina. En bekymring er at for strenge restriksjoner skal ramme internasjonalt samarbeid og flyt av kunnskap og data, som Kina trenger. Nasjonal uavhengighet innenfor viktige teknologifelt er et mål, men det anerkjennes at utenlandsk ekspertise er viktig for Kinas vitenskapelige og teknologiske utvikling. Isolasjon kan utgjøre en risiko for

---

¹² Om amerikanske reaksjoner på Confucius-institutter, se Congressional Research Service (2021): "Confucius Institutes in the United States: Selected Issues".

kvaliteten på vitenskapelige resultater. Internasjonalt samarbeid er derfor fortsatt et politisk mål. Politisering av kinesisk akademia balanseres også, i mange tilfeller, av ledere og ansatte, som har en sterk forskeridentitet (Ahlers, 2024).

3.4 Internt og eksternt press mot akademisk frihet

De siste årene har press mot akademisk frihet vært diskutert i den vestlige verden. Debatten dreier seg om flere forhold: på den ene siden ytre forhold, som hvordan økt polarisering i samfunnet og samhandling med autoritære stater påvirker akademia. På den andre siden indre forhold, for eksempel hvordan økte krav til ekstern inntjening kan gå på bekostning av akademisk frihet. Hensyn til omdømme kan også føre til at formidling av kontroversielle funn oppleves vanskeligere (Thue et.al., 2022).

De interne og eksterne forholdene kan også sees i sammenheng. Sektorinterne forhold, som finansierings- og organisasjonsformer, har betydning for hvordan institusjonene samhandler med andre deler av verden og hvilken innflytelse utenlandske aktører har på sektoren. Som nevnt over er finansielle bindinger til donorer med tilknytning til andre stater og betalende utenlandske studenter en viktig del av bakkeppet for diskusjonen om geopolitisk spenning og akademisk frihet i land som USA, Australia og Storbritannia. Knyttet til ekstern finansiering er det ulike land og donorer som kan være utfordrende. I USA har blant annet finansiering fra Saudi-Arabia, de Arabiske Emirater og Qatar vekket bekymring, i tillegg til kinesiske finansieringskilder (Greenfield, 2023). Knyttet til håndteringen av de store studentdemonstrasjonene i forbindelse med krigen i Gaza har det også kommet frem at amerikanske universiteter har vært under sterkt press fra private donorer som støtter Israel (Copeland 2023; Nerkar et.al. 2024; Reich, 2023).

Som omtalt over peker Forsvarskommisjonen på polarisering og politisk ytterliggående bevegelser som interne utfordringer, med betydning for demokratiers stabilitet, sikkerhet og bærekraft, og relasjoner til andre deler av verden. Akademia berøres av denne utviklingen. I flere land har akademisk frihet kommet under press. Ungarn under Viktor Orban er blant de mest omtalte eksemplene, men også republikanskstyrte delstater i USA. Det har vært tatt initiativ for å forby eller begrense visse typer studier og fag. Humanistiske og samfunnsvitenskapelige fag har stått sentralt i mange av disse kontroversene. Det har sammenheng med politisk kontroversielle tematikker, som kjønn, rase og etnisk-religiøse minoriteter, men det kan også ha sammenheng med fagenes epistemologi, som kan oppfattes å være mer subjektiv og sosialt og kulturelt

betinget enn naturvitenskapene. En påstand har vært at akademia er venstreorientert og partisk i en pågående kulturkrig. Populistiske og nasjonalistiske ledere i demokratier utenfor Europa/Nord-Amerika, som Israel og India, har også utfordret demokratiske institusjoner og prinsipper, inkludert akademisk frihet. Her ligger i stor grad etnisk-religiøse konflikter under (Galnoor, 2009; Mehta, 2022; Rogenhofer og Panievsky, 2020).

En mer polarisert offentlighet og et hardere debattklima kan snevre inn rommet for meningsbrytning og forskningsformidling i en bredere offentlighet. Bakgrunnen for økt polarisering, slik dette har kommet til uttrykk i den vestlige verden i senere år, er sammensatt. Det må blant annet sees i lys av teknologisk utvikling med nye digitale plattformer, globalisering, sosiale forskjeller og nye kulturelle og verdimeslige konflikter.¹³ Russland og Kina har interesse av at vestlige demokratier svekkes av polarisering, og vil kunne forsøke å stimulere dette gjennom påvirkningsoperasjoner. En faktor er også utviklingen av transnasjonale offentligheter. Ytringer som kommer frem i en vestlig kontekst, kan følges i hele verden og utløse sanksjoner, fra aktører med ulike politiske agendaer, både i og utenfor den vestlige verden. En konsekvens av dette, som synes å ha et visst omfang, er systematisk selvsensur. Det har vært mye oppmerksomhet rundt faren for selvsensur knyttet til Kina, men problemstillingen er aktuell for en rekke tematikker og land. I USA, der krigen i Gaza har skapt sterke politiske motsetninger, viste en spørreundersøkelse at mer enn åtti prosent av forskerne med Midtøsten som spesialfelt utøver selvsensur.¹⁴

Et annet forhold som helt nylig har begynt å få oppmerksomhet, og som denne rapporten også undersøker, er spenningen mellom akademisk frihet og skjerpede sikkerhetstiltak som følger av økt geopolitisk spenning. Dette er et komplekst felt som reiser flere problemstillinger.

En del av diskusjonen handler om hvordan utenlandske forskere og studenter som oppholder seg i den vestlige verden, blir berørt av disse tiltakene.¹⁵ I USA har det såkalte Kina-initiativet vært kritisert for å skape et klima preget av mistenkeliggjøring og fordommer rettet mot kinesiske studenter og forskere, i

---

¹³ For en grundig diskusjon av disse spørsmålene, se Kierulf-utvalgets rapport «Akademisk ytringsfrihet – God ytringskultur må bygges nedenfra, hver dag» (NOU 2022: 2).

¹⁴ Tre av fire respondenter mente krigen hadde gjort selvsensur mer nødvendig. 52 prosent viste til bekymring for å støtte studenter, 45 prosent viste til press fra eksterne aktører, og 33 prosent viste til bekymring for intern disiplinering fra kolleger og administratorer ved egen institusjon. Se Cooley (2024). Se også Lynch og Telhami (2023).

¹⁵ Om hvordan økt geopolitisk spenning påvirker kinesiske studenter i USA, se Wang (2024) og Hou (2024).

tillegg til å være lite treffsikkert. Initiativet, som var et forsøk fra det amerikanske justisdepartementet på å straffeforfølge antatte kinesiske spioner i amerikansk forskning og industri, ble avsluttet i 2022 på grunn av kritikken (Ross, 2021; Gilbert, 2022). Også i Australia har det vært debatt om kontraspionasjetiltak. Kritikere av nye lover som skal hindre utenlandsk påvirkning og spionasje, mener de kan ramme legitime forskningsaktiviteter, true akademisk frihet og stigmatisere kinesiske forskere og studenter i landet (European Parliament, 2018; Grubbs, 2019; Kendall, 2022; Sorial et.al, 2024). Den finske forskeren Mikael Will formulerer et grunnleggende dilemma liberale demokratier står overfor i møtet med hybride trusler: «How to strengthen resilience against hybrid interference, without sacrificing these basic liberal democratic values, has become a question of major importance of Western democracy” (Wigell, 2019: 256–257).

En annen del av diskusjonen handler om eksportkontroll av kunnskap og teknologi, og hvordan dette påvirker akademisk frihet, samarbeid, kunnskapsflyt og mobilitet i academia. Dette er spørsmål som vil bli belyst i dette kapitlets påfølgende deler.

3.5 Et nytt sikkerhetsregime

Fra å være pådriver for frihandel og globalisering har USA blitt pådriver for et nytt sikkerhetsregime, med konsekvenser for handel, industri og academia globalt. I en ny amerikansk sikkerhetsstrategi fra 2017 ble Kina utpekt som USAs hovedutfordring, og det ble slått fast at USAs sikkerhet bygger på fortsatt økonomisk og teknologisk overlegenhet. Økonomisk sikkerhet ble tettere koblet til nasjonal sikkerhet, til forskjell fra tiårene før, der økonomisk politikk og sikkerhetspolitikk i stor grad ble sett som atskilte. Fortsatt overlegenhet skal sikres ved å satse på egen teknologiutvikling, forhindre uønsket teknologioverføring og demme opp for rivalers teknologiske utvikling, gjennom screening av individer og virksomheter, investeringskontroll og eksportkontroll (Bown, 2020; Evans, 2020; Roberts et.al., 2019; Shivakumar et.al, 2022; Whang, 2019; Whang 2021).

Eksportkontroll innebærer at forsvarsmateriell og flerbruksvarer (sivile varer som kan ha militære anvendelsesområder), med tilhørende teknologi og tjenester, ikke kan eksporteres uten lisens fra myndighetene. Hvilke varer, teknologier og tjenester som krever lisens, er definert i lister over forsvarsrelaterte varer og

flerbruksvarer, som fremforhandles innenfor multilaterale eksportkontrollregimer.¹⁶ Kontrollen iverksettes av det enkelte land. Dette multilaterale systemet ble utarbeidet av vestmaktene etter andre verdenskrig for å sikre felles sikkerhetspolitiske interesser under den kalde krigen (Whang, 2019).

Etter slutten på den kalde krigen ble det et mål å redusere omfanget av eksportkontroll for å fremme konkurransekraft i en fremvoksende global økonomi. I 2018 kom en ny amerikansk eksportkontrolllov, *The Export Control Reform Act* (ECRA), som brøt med det globale frihandelsparadigmet. Målet var å demme opp for Kina. Skiftet kom under Donald Trump, men har vært videreført under Biden-administrasjonen, som vedtok *The Chips and Science Act* i 2022. Målet med denne loven er å styrke USAs halvlederindustri og fremme relatert vitenskapelig forskning og teknologisk utvikling (Grubbs, 2019; Luo og van Assche, 2023; Marks, 2023).

ECRA innførte unilateral kontroll, men USA har vært pådriver for at allierte land innfører tilsvarende kontroller. Loven har også rekkevidde utenfor USA ved at produkter som er produsert i andre land enn USA, og som inneholder amerikansk teknologi eller amerikanske komponenter, underlegges amerikansk eksportkontroll (Dekker og Okano-Heijmans, 2020; Whang, 2021).

En ny teknologikategori, omtalt som «emerging and foundational technologies», ble innlemmet i loven. Det har vist seg utfordrende å definere eksakt hvilke teknologiområder som dekkes av denne kategorien, men nye teknologier som kunstig intelligens, halvledere og utstyr for chip-produksjon står sentralt. Andre teknologiområder som er innlemmet i oversikter utarbeidet av amerikanske eksportkontrollmyndigheter, er blant annet bioteknologi, robotikk, avansert datateknologi, avanserte materialteknologi, kvantekryptografi og 3D printing (Jones, 2020).¹⁷ Teknologiområdene er i stor grad sammenfallende med de områdene som er nevnt i Kinas strategi *Made in China 2025* (Whang, 2019).

Kinas økonomiske og teknologiske utvikling har i mindre grad vært oppfattet som en direkte sikkerhetstrussel i EU enn i USA. EU har vært opptatt av utfordringer

---

¹⁶ Det er fire multilaterale eksportkontrollregimer: Wassenaar Arrangement for konvensjonelle våpen og flerbruksvarer, Missile Technology Control Regime for missilteknologi og leveringssystemer for masseødeleggelsesvåpen, Nuclear Suppliers Group for kjerneteknologi og Australia Group for kjemiske og biologiske varer og produksjonsutstyr.

¹⁷ For mer informasjon se: <https://www.torrestradelaw.com/posts/BIS%E2%80%99s-New-Approach-to-Identifying-%E2%80%9CEmerging-and-Foundational-Technologies%E2%80%9D/285> og [Critical and Emerging Technologies List Update \(whitehouse.gov\)](#).

knyttet til økt proteksjonisme.¹⁸ Som følge av et tilspisset geopolitisk klima har imidlertid tilnærmingen til Kina endret seg, også i EU og i store EU-medlemsland. I Tyskland, som har Kina som viktigste handelspartner, kom en ny Kina-strategi i 2023. Strategien speiler motsetningsfylte tilnærminger og interesser. Næringslivet har vært svært kritiske til tiltak som kan begrense økonomisk samhandling. «De-risking» fremfor «de-coupling» fremheves, men det vektlegges samtidig i strategien at Tyskland vil redusere den økonomiske avhengigheten av Kina og tilpasse teknologisamarbeid ut fra sikkerhets- og menneskerettighetshensyn (McElwee og Mazzocco, 2023). Forsøk på å balansere ulike interesser i forholdet til Kina, kommer også til uttrykk i Kina-spesifikke retningslinjer for akademisk samarbeid, som har vært utviklet i Tyskland og Nederland.¹⁹

I møtet med et nytt geopolitisk klima og USAs unilaterale tiltak har også EU tatt grep knyttet til teknologi og eksportkontroll. I 2021 innførte EU en ny forordning om kontroll av eksport og flerbruksvarer (EU 2021/821), spesielt med tanke på nye, fremvoksende teknologier.²⁰ I 2024 presenterte EU sin Økonomiske Sikkerhetspakke. Pakken inneholder blant annet forslag til styrking av forskning på flerbruksteknologier, en rådsanbefaling om forskningssikkerhet og forslag til styrket koordinasjon mellom medlemslandene på eksportkontrollfeltet.²¹ Initiativene bygger på en liste med ti kritiske teknologier, presentert av EU-Kommisjonen høsten 2023, som sammenfaller med teknologiområdene som har vært listet i USA (Benson et.al., 2024).

Norsk eksportkontrollregelverk er tilpasset regelverket i EU. Utviklingen i Norge følger i samme spor som i våre allierte land. Våren 2022 ble det lagt frem forslag til endringer i eksportkontrollforskriften, med mål om å styrke kontrollen av kunnskapsoverføringer som kan bidra til å utvikle et lands militære evne. Selv om det i eksisterende regelverk er hjemmel til å kontrollere visse kunnskapsoverføringer, mener Utenriksdepartementet at regelverket må spisses.

---

¹⁸ Amerikansk tilnærming har hellet mer i retning av «de-coupling» sammenlignet med EU, der tilnærmingen har vært «de-riskning, but not de-coupling». Kina har på sin side svart med «self-reliance and sufficiency». Se Roberts et.al (2019): 11. Se også Dekker og Okano-Heijmans (2020), Tordoir og Meyers (2024), Chorzempa og von Daniels (2023), Barkin (2020) og Bamberger og Huang, 2024.

¹⁹ Se Bekkers et.al. (2019) «Checklist for Collaboration with Chinese Universities and Other Research Institutions» (the Hague Center for Strategic Studies); German Rectors' Conference (2020) «Guiding Questions on University Cooperation with the People's Republic of China»; Deutscher Akademischer Austauschdienst (2024) «Academic Cooperation with China: A Realistic Approach».

²⁰ Forordningen åpner også for at EU-medlemslandene i noen tilfeller kan innføre kontroll med varer og teknologi som kan føre til menneskerettighetsbrudd. Se Hart og Casey (2024). Se også https://policy.trade.ec.europa.eu/help-exporters-and-importers/exporting-dual-use-items_en

²¹ Se European Commission (2023) «Joint Communication to the European Parliament, the European Council and Council on 'European Economic Security Strategy'» og European Commission (2024) «Proposal for a Council Recommendation on Enhancing Research Security».

Arbeidet med eksportkontrollforskriften pågår fremdeles, og det er besluttet å opprette en ny etat for eksportkontroll, underlagt Utenriksdepartementet, for å styrke kapasiteten til saksbehandling og veiledning av kunnskapssektoren.

3.6 Eksportkontroll av kunnskap og teknologi

Norge har gjennom internasjonale avtaler forpliktet seg til å hindre spredning av kjemiske og biologiske våpen, varer og teknologi relevant for kjernefysiske våpen, konvensjonelle våpen, militære varer og sensitiv teknologi. Kontrollen er forankret i Lov om kontroll med eksport av strategiske varer, tjenester og teknologi m.v. (eksportkontrollloven) med tilhørende forskrift. Brudd på regelverket straffes med bøter eller fengsel inntil fem år, dersom forholdet ikke rammes av strengere straffebud. I tillegg til eksportkontroll kommer sanksjoner rettet mot enkeltland, blant annet Russland og Iran. Sanksjonene er basert på vedtak i FN og EU.

Kontroll med kunnskapsoverføring er blitt en viktig del av eksportkontrollarbeidet, nasjonalt og internasjonalt, på bakgrunn av fremvoksende teknologiers immaterielle karakter. Kunnskap faller inn under teknologibegrepet, forstått som immateriell teknologi. Utenriksdepartementet håndhever sanksjonsforskrifter og eksportkontrollregelverket, og innvilger lisens. Fra 1. januar 2025 overtar det nye Direktoratet for eksportkontroll og sanksjoner dette ansvaret.

Eksportkontrollregelverket omfatter i prinsippet alle former for kunnskapsoverføring: undervisning, publisering, seminar- og konferansedeltagelse, forskningssamarbeid, gjesteopphold og ansettelse. Lisensplikten gjelder også kunnskapsoverføring som skjer i Norge, dersom informasjonen vil bli tatt i bruk i utlandet.²²

Utenriksdepartementet har utviklet en veileder for kunnskapssektoren, for deling og tilgjengeliggjøring av kunnskap innenfor «sensitive fagområder».²³ Institusjonene har selv ansvar for å bedømme sensitiviteten i fagområder og emner, og vurdere om overføring av kunnskap til den enkelte student, stipendiat eller ansatte vil være i strid med regelverket. Veilederen oppgir imidlertid en liste

---

²² Utenriksdepartementet (2022) «Forslag til endringer i eksportkontrollforskriften». Høringsnotat.

²³ Sensitive fagområder defineres som «studier/forskning/arbeid på høyere grads nivå som gir utenlandske studenter, stipendiater og andre akademisk ansatte kunnskap om teknologiområder som senere kan benyttes i utvikling, fremstilling eller bruk av masseødeleggelsesvåpen (MØV) eller deres leveringsmidler.»

med fagområder som er spesielt relevante.²⁴ Ifølge veilederen vil regelverket først og fremst komme til anvendelse ved samhandling med land «underlagt eksportrestriksjoner eller [...] land hvor det er begrunnet mistanke eller konkret informasjon om bekymringsfulle aktiviteter knyttet til utvikling og bruk av masseødeleggelsesvåpen og deres leveringsmidler».

Varer, tjenester og teknologi som det skal søkes lisens for, er nærmere beskrevet i to internasjonale varelister, vedlagt eksportkontrollforskriften. Det er primært vareliste II, om flerbruksvarer, som er relevant for akademica.²⁵ Vareliste II er inndelt i ti hovedkategorier som angir vare/teknologiområde²⁶, som igjen er inndelt i fem underkategorier som gir nærmere spesifikasjoner av vare/teknologitype.²⁷ Det er lisensplikt for all kunnskap knyttet til kjernefysisk materiale, anlegg og utstyr. Innenfor de andre kategoriene er det lisensplikt for kunnskap som er nødvendig for «utvikling, produksjon eller bruk» av de oppførte varene. Ifølge vareliste II er det ikke lisensplikt knyttet til de enkleste formene for kunnskapsoverføring, som hvordan en maskin skrur på. Hva som forstås som enkle former for kunnskapsoverføring i kontrast til kunnskap som er nødvendig for utvikling, produksjon eller bruk, er et tolkningsspørsmål.

Vareliste II inneholder også unntaksbestemmelser. Unntatt fra lisenskravet er kunnskap om varer/teknologi som kan anses som grunnforskning, og kunnskap om varer/teknologi som allerede er tilgjengelig i det offentlige rom.

Grunnforskning defineres som «eksperimentelt eller teoretisk arbeid utført hovedsakelig for å tilegne seg ny kunnskap om de grunnleggende prinsippene for fenomener [...] ikke primært rettet mot et spesifikt praktisk mål eller anvendelse».²⁸ Til tross for at begrepet er definert i varelistene, er det også her rom for tolkning. I høringsinnspill fra norske fagmiljøer til forslaget om ny eksportkontrollforskrift blir det påpekt at grunnforskningsbegrepet som blir benyttet i

---

²⁴ Listen inkluderer biovitenskap, bioteknologi, biokjemi, kjemi (inkl. prosesseteknologi), fysikk (inkl. nukleærfysikk), luftfart og luftfartsteknologi, maskinteknikk, materialteknologi, kybernetikk, medisin/veterinærfag og matematikk. Listen er, ifølge veilederen, ikke uttømmende.

²⁵ For å være på linje med EU benytter Norge EUs engelskspråklige lister. EUs liste viderefører det som er avtalt i the Wassenaar Arrangement (WA), the Missile Technology Control Regime (MTCR), the Nuclear Suppliers Group (NSG), the Australia Group (AG) og the Chemical Weapons Convention (CWC) og samler kontrollistene fra de nevnte under ett.

²⁶ 0. Nuclear materials, facilities and equipment, 1. Special materials and related equipment, 2. Materials processing, 3. Electronics, 4. Computers, 5. Telecommunications and «information security», 6. Sensors and lasers, 7. Navigation and avionics, 8. Marine, 9. Aerospace and propulsion.

²⁷ Underkategoriene er A. Systems, equipment and components, B. Tests, inspection and production equipment, C. Materials, D. Software og E. Technology (technical assistance and technical data).

²⁸ Oversettelse til norsk i høringsnotat, «Forslag til endringer i eksportkontrollforskriften».

eksportkontrollsammenheng, er snevrere enn det som blir benyttet i academia. Det vises til at det ofte ikke gir mening å skille mellom grunn- og anvendt forskning. Teknologiutvikling, der formålet er praktisk anvendelse, kan for eksempel i en tidlig fase ha karakter av grunnforskning.²⁹ Det er Utenriksdepartementet som i behandlingen av lisenssøknader avgjør om unntaksbestemmelsene kommer til anvendelse.

Begrepet «i det offentlige rom» er definert som teknologi/kunnskap «which has been made available without restrictions upon its further dissemination».³⁰ Kunnskap som er under utvikling, er ikke forstått som allerede tilgjengelig. Det er heller ikke kunnskap som er tilgjengelig for et begrenset publikum, for eksempel på et seminar eller i en undervisningssituasjon. Kunnskapen må være publisert, noe som innebærer at førstegangspublisering kan være lisenspliktig. Ifølge Utenriksdepartementets veileder innebærer unntaksbestemmelsen om allerede tilgjengelig kunnskap at det i hovedsak er utdanning på doktorgradsnivå og enkelte fagområder på mastergradsnivå som er omfattet av lisenskrav.

I tillegg til lisensplikten for listeførte varer og teknologi gir §7 (kjent som «catch-all-bestemmelsen») i eksportkontrollforskriften hjemmel for lisensplikt for alle typer varer, teknologi og tjenester i følgende tilfeller: der det vurderes at varene er ment for bruk i masseødeleggelsesvåpen; for militær bruk i et område hvor det er krig eller krig truer; for militær bruk i et land som er omfattet av sanksjoner, eller når varen kan tjene til å utvikle et lands militære evne i strid med norske sikkerhets- og forsvarsinteresser.³¹ Catch-all-bestemmelsen gir ikke unntak for grunnforskning eller kunnskap som er tilgjengelig i det offentlige rom.

3.7 Nye dilemma knyttet til eksportkontroll

Under den kalde krigen rettet eksportkontroll seg mot varer og teknologier som hadde et tydelig militært anvendelsesområde, og som ofte var utviklet innenfor militærsektoren. Dagens fremvoksende teknologier er i stor grad utviklet innenfor sivil sektor, og er ofte immaterielle. Det er snakk om programvare, algoritmer, patenter og design, ikke bare fysiske produkter og maskiner. Teknologiene er ofte

---

²⁹ TRL-skala (Technology Readiness Levels) er et verktøy som ofte brukes for å måle teknologimodenhet, og differensiere mellom grunnforskning og anvendt forskning. Se høringsnotat, «Forslag til endringer i eksportkontrollforskriften».

³⁰ Sitert i høringsnotat, «Forslag til endringer i eksportkontrollforskriften».

³¹ Se Meld. St. 35 (2020–21).

utviklet med et kommersielt formål, men den militære bruken er potensielt stor. Anvendelsesområdene er like mye sivile som militære.³²

Kontroll av nye teknologier som er allestedsnærværende i samfunnet, i den grad at det kan gi mer mening å snakke om all-bruk enn flerbruk, innebærer mange utfordringer. De knytter seg til at immaterielle teknologier ikke fysisk krysser landegrensene på samme måte som materiell teknologi, at teknologiene utvikles i et høyt tempo, og at de utvikles innenfor globale verdikjeder. Ikke noe land er selvforsynt i alle ledd av produksjonsprosessen. De tett sammenvevde globale verdikjedene skiller dagens situasjon fra den kalde krigens tid, da økonomisk samhandling mellom øst og vest var svært begrenset. Innenfor chip-industrien er for eksempel USA ledende når det gjelder design og software. Land som Nederland, Taiwan og Japan spiller nøkkelroller i produksjonen. Kina eksporterer viktige metaller og er produsent av chipper som er viktig for industri, men ikke blant de mest teknologisk banebrytende (Dekker og Okano-Heijmans, 2020; Okano-Heijmans et.al., 2024; Jones, 2021).

Eksportkontroll på nye, fremvoksende flerbruks/all-bruksteknologier har møtt kritikk fra industri, næringsliv og akademia i den vestlige verden. Et mer flytende skille mellom sivil og militær teknologi, og mellom økonomisk og nasjonal sikkerhet, kan skape en slags permanent unntakstilstand som rettferdiggjør omfattende beskyttelsestiltak med negative konsekvenser.

For aktører innen handel, industri og akademia vil økt kontroll med overføring av varer, tjenester, teknologi og kunnskap føre til mer begrenset tilgang på markeder, finansieringskilder og talent. Dette innebærer også risiko, har det vært påpekt. Industriaktører har pekt på at tilgang til det kinesiske markedet har gitt inntjening som har finansiert utvikling og innovasjon. Svekket markedsadgang kan føre til svekket innovasjonskraft. Aktører innenfor akademia har pekt på negative konsekvenser for akademisk frihet, rekruttering og faglig kvalitet. Å forhindre teknologi- og kunnskapslekkasje kan være vanskelig å kombinere med global kamp om de beste hodene, som vil være viktig for innovasjon og omstilling fremover (Krige, 2019; Roberts et.al., 2019; Shivakumar et.al., 2022). I en artikkel om nasjonal sikkerhet og forskningsuniversitetet beskriver den amerikanske

---

³² Dilemma knyttet til kontroll med overføring av sensitiv kunnskap er ikke av helt ny dato, selv om mange forfattere mener dette har blitt en helt ny utfordring med fremvoksende teknologier med all-brukspotensiale. Under den kalde krigen var det også en diskusjon om kontroll med kunnskap som hadde flerbrukspotensiale. På samme måte som akademia i dag sees som en «soft underbelly» fienden (Kina) kan utnytte, var dette en bekymring i forholdet til Sovjetunionen. Akademia på sin side protesterte da, som nå, på at internasjonal kunnskapsflyt skulle kunne kontrolleres. Se Krige (2019) og Evans og Valdivia (2012).

vitenskapshistorikeren John Krige et grunnleggende dilemma, som settes på spissen i en tid preget av både global konkurranse og geopolitisk spenning:

«Access to the rich global pool of knowledge was essential for the United States to retain scientific and technological pre-eminence. But so too, were barriers to protect its lead-time from foreign nationals who could capitalize on what they had learnt in the country, to the detriment of US interest” (Krige, 2019: 272).

Aktører innen industri og academia internasjonalt har også stilt spørsmål ved politikkenes effektivitet i møtet med et Kina som allerede er teknologisk og vitenskapelig langt fremme. Dette påpekes også av NTNU i deres høringsinnspill til revidert eksportkontrollforskrift: «UDs forslag til ny eksportkontrollforskrift synes å være basert på at den vestlige verden er forskningsmessig ledende. På viktige høyteknologiske områder er dette ikke lenger tilfelle». Internasjonalt har det videre vært argumentert at restriksjoner vil kunne føre til at Kina intensiverer satsingen på egen teknologiutvikling og gjør seg uavhengig av den vestlige verden, og at proteksjonisme vil føre til økte spenninger, mindre samarbeid og mindre kunnskap om motparten.

En bekymring innenfor industri og academia, som er beskrevet i litteraturen, er også at kontrollen med kunnskap- og teknologioverføringer ikke er treffsikker nok. Teknologiutviklingens tempo gjør at regelverk henger etter. Kategoriene «emerging and foundational technologies» har vært oppfattet som for vage og vidtfavnende, med fare for at kontroll pålegges teknologi og kunnskap som allerede er bredt tilgjengelig og enkelt for motparten å få tilgang til. Et system som tar høyde for teknologienes egenart og utviklingsnivå, vil på den andre siden bli svært komplekst (Okano-Heijmans et.al., 2024; Whang, 2021).

I møtet med rekken av utfordringer og dilemma har enkelte pekt på et behov for å tenke innovativt rundt kontroll av sensitiv teknologi og kunnskap. Et grep som har vært diskutert i litteraturen, er etablering av tverrfaglige og tverrsektorielle team («communities of caution»), bestående av forskere, jurister og representanter fra myndighetsorgan og næringsliv. Teamene vil kunne gi myndighetene kunnskap om industrier og forsknings- og teknologifelt. Aktører innenfor industri, handel og academia vil på sin side kunne få informasjon om trusler og sikkerhetsutfordringer som de mangler kunnskap om, og mulighet til å påvirke beslutninger som angår dem (Barkin, 2020; Dekker og Okano-Heijmans, 2020; Shivakumar et.al, 2022).

Et slikt samarbeid vil ikke være ukontroversielt. Selvregulering og avstand til myndighetene har vært forstått som kjernen i den akademiske friheten. De som forsvarer modellen, mener likevel den raske utviklingen av all-bruksteknologier med et uoverskuelig økonomisk og militært potensial i en urolig og uoversiktlig verden, vil presse frem tettere samarbeid med myndighetene (Evans et.al., 2021; Evans, 2022).

4 Teknologi og matematisk–naturvitenskapelige fag

Dette kapittelet handler om hvordan geopolitisk spenning og økt oppmerksomhet rundt sikkerhet erfares ut fra et norsk ståsted, med utgangspunkt i intervju med representanter for ulike fagområder innenfor kategorien teknologi og matematisk–naturvitenskapelige fag.

I intervjuene har vi vært opptatt av å få frem hvilke konkrete erfaringer og vurderinger de har gjort, og hvordan de vurderer konsekvenser av situasjonen på sikt. Den første delen handler om informantenes situasjonsforståelse og opplevde etiske og sikkerhetsrelaterte hendelser. I den påfølgende delen ser vi på utfordringer informantene forteller om, knyttet til arbeidssituasjon og faglig virke. Siste del tar opp konsekvenser som fagmiljøene ser, på lengre sikt.

4.1 Situasjonsforståelse og erfarte hendelser

Informantene innenfor teknologi og matematisk–naturvitenskapelige fag har i liten grad erfart at sikkerhet eller etiske standarder har kommet under press som følge av internasjonalt samarbeid eller et internasjonalt arbeidsmiljø. Flere ga uttrykk for at de har høy tillit til sine internasjonale partnere og kolleger, som de ofte har kjent i en årrekke, og opplever at partnernes forskningsetiske standarder er tilsvarende deres egne. En av informantene viste imidlertid til at Kina var kjent for å ikke bry seg om patenter:

«De har jo hatt statlige etterretningsprogrammer hvor de har gått ut og høstet teknologi på et høyt nivå. Bare tatt det rett hjem til Kina og kopiert, ikke sant. [Så] da sparer de jo hele forsknings- og utviklingsløpet. Og så kan de bare stjele til prototypen og sette den i produksjon.»

Informantene var veldig bevisste at forsknings- og høyere utdanningssektoren kunne være utsatt for uønskede aktiviteter, som overvåking, spionasje og intellektuelt tyveri. Det har vært høy offentlig oppmerksomhet rundt problemstillingene og omtale av flere enkeltsaker i mediene. Noen viste også til samtaler institusjonen har hatt med PST om trusselbildet.

En administrativt tilsatt fortalte at institusjonen hadde jobbet mye med bevisstgjøring. Administrativt tilsatte ble invitert ut til ansattgrupper for å orientere om arbeidet med sikkerhet. Det var gjennomført en undersøkelse blant alle

instituttlederne, som viste høy bevissthet og at instituttlederne kjente på et stort ansvar for å spre informasjon.

En erfaring som blir nevnt av flere, er overvåking av forskere fra norske institusjoner som oppholder seg i land med autoritære regimer, og av utenlandske forskere og studenter i Norge. Som uttrykt av en fakultetsleder: «Flere av våre som har tungt samarbeid med Kina, sier: 'Det vet vi jo når vi blir invitert på en konferanse der, så må vi være veldig nøye med hvilken mobiltelefon vi bruker og passe på dataene våre'. De blir overvåket hvert sekund.»

Noen informanter fortalte om henvendelser fra personer i utlandet med uklar eller mistenkelig bakgrunn, knyttet til stillinger, forskningsopphold og konferanser. En av informantene mente yngre forskere kunne være særlig utsatt for å bli utnyttet av utenlandske aktører. De kan gå under radaren, fordi de ikke befinner seg i en fremskutt posisjon, men kan være lettere påvirkelige og vil være fremtidens ledere. Samtidig kan motivet for å ta kontakt, som en av informantene påpekte, bare være et ønske om å komme til Vesten for å bygge seg en karriere og et bedre liv.

Vi spurte informantene om hvilke konsekvenser det kunne få dersom uønskede aktører fikk tilgang til forskningsdata og infrastruktur. Flere opplever at det er vanskelig å vurdere, fra et faglig ståsted, hva som kan være sluttbruken av forskning, hva aktører med dårlige hensikter kan bruke den til. All forskning kan i prinsippet ha flerbrukspotensial. Samtidig påpekte flere at det er lang vei fra grunnforskning til bruk. Forskningsdata kan heller ikke uten videre brukes til nye formål.

Det er forståelse for at visse typer kunnskap og data må skjermes. Dette er etablert praksis, blant annet ved industrisamarbeid. Samtidig fortalte informantene at forskningsdata de bruker, i stor grad er åpent tilgjengelige. I lys av dette opplever mange det som uklart hva utenlandske gjesteforskere og ph.d.-studenter skal få tilgang til i Norge, som ikke allerede er tilgjengelig. Forskning og forskningsinfrastruktur vil ofte være på det samme nivået, eller et mer avansert nivå, i andre land:

«Vi er ikke i en situasjon hvor vi ligger langt fremme, og Kina ligger bak, og de kommer hit og kan stjele kunnskap [...]. De er en fullverdig del av et kunnskapssamfunn internasjonalt. [...] Jeg kan jo peke på enkeltgrupper hos oss som er veldig gode internasjonalt på bestemte nisjer [men] det er kinesiske

universiteter som er vel så langt fremme og kanskje overgår oss en høy gang. [...] Jeg opplever ikke at det er noen nivåforskjeller der som kan utnyttes, [og] de har jo bedre utstyr.»

Mer interessant for uønskede aktører, mente noen, er *summen* av erfaringer og innsikter som tilstedeværelse i et fagmiljø gir. Dette er informasjon som kan kobles med annen informasjon, og muligens misbrukes. Som en av informantene uttrykte det: «Det er ikke sånn at vi sitter på en stor hemmelighet, og får Russland eller Kina tak i den, så er det ille i seg selv, men sett i sammenheng med datapunkt fra mange andre forskjellige kilder kan det kanskje være en uønsket konsekvens».

Informantene ga uttrykk for at de lojalt ville følge opp regler og pålegg. Samtidig var det en utbredt oppfatning at mye kunnskap og teknologi som underlegges kontroll, ikke utgjør en sikkerhetsrisiko eller allerede er åpent tilgjengelig internasjonalt. Risikoen for at kontroll med kunnskapsoverføring ikke treffer eller favner for vidt, omtales også i internasjonal litteratur. Et eksempel som trekkes frem av flere informanter, er elektronmikroskop. Flere omtaler disse som «arbeidshester» i laboratoriene, som er globalt tilgjengelige. Mikroskopene står imidlertid på listen over teknologier som er forbudt å eksportere til Iran, i henhold til Iran-forskriften. Som en av informantene sier:

«Bruksanvisningen for disse instrumentene ligger ute på nettet. [...] vi har [...] en forskrift hvor det står at iranere ikke skal ha tilgang til elektronmikroskop, fordi elektronmikroskop er naturligvis nødvendige redskaper hvis du skal bygge en atombombe. Men da må man spørre seg, er det et elektronmikroskop som står mellom myndighetene i Iran og en atombombe? [...] Det er jo ikke noe vits å regulere teknologi som allerede er globalt tilgjengelig på internett eller kommersielt. De har bedre mikroskop enn det vi har. [...] Iran-forskriften går ekstremt langt. Den regulerer ting, som i dag er helt standard laboratorieutstyr.»

I intervjuene ble spørsmålene stilt åpent og uavhengig av bestemte land. Det fremkommer imidlertid at det er Kina som er det mest utfordrende samarbeidslandet innenfor teknologi og matematisk-naturvitenskapelige fag. Russland og Iran nevnes også hyppig som land det har vært rekruttert fra, og som det tradisjonelt har vært mange søkere fra. Det oppleves utfordrende, praktisk og etisk, når ansatte med bakgrunn fra disse landene må tas av oppgaver, som følge av nye sikkerhetshensyn. Men der disse to landene i dag er omfattet av

sanksjoner, er Kina definert som samarbeidsland av norske myndigheter. Budskapet om samarbeid ledsages av budskap om risiko og aktsomhet.

Dette «doble budskapet» oppleves som krevende å håndtere i praksis. Noen av informantene mener norske myndigheter sender motstridende signaler, og etterlyser politisk avklaring når det gjelder forholdet til Kina. Flere mener samtidig at frakopling fra Kina på deres områder vil ha uheldige konsekvenser, både fordi Kina er blitt en verdensledende forskningsnasjon, og fordi det er nødvendig å samarbeide med Kina innenfor klimaforskning og grønt skifte. Knyttet til klimaforskning var det flere som også uttrykte bekymring for konsekvenser av sanksjonene mot Russland, som innebærer at de ikke får tilgang til viktige klimadata derfra.

4.2 utfordringer i arbeidssituasjon og faglig virke

Det som oppleves som utfordrende i arbeidshverdagen, er primært nye og skjerpede tiltak knyttet til sikkerhet. Det er tre hovedutfordringer informantene forteller om: For det første kartlegging av teknologi og prosjekter, som kan være sensitive og som krever sikring og tilgangsregulering, for det andre lisenssøknader til Utenriksdepartementet og for det tredje rekruttering og mobilitet. En informant omtalte arbeidet som delt inn i et «teknologispor» og et «individspor». Teknologisporet omfatter kartlegging av kunnskap, teknologi og infrastruktur, og individsporet handler om spørsmål knyttet til rekruttering, gjesteopphold og samarbeidspartnere. Arbeidet krever store ressurser, som må dekkes innenfor eksisterende budsjetter. Dette utsagnet illustrerer omfanget og kompleksiteten:

«[Det] matematisk-naturvitenskapelige fakultet har til enhver tid mellom 900 og 1000 eksternt finansierte prosjekter. Over hele teknologispekteret. Vi har ingen database over teknologien vår. Vi har aldri kartlagt teknologien vår tidligere. Vi vet hvem som er ansatt, vi vet hvem som finansierer dette, vi vet hvem som har rettighetene til resultatene og så videre. Men vi har altså ikke gått inn og gjort en vurdering av hvilke typer teknologier som er involvert og hvert fall ikke opp mot vareliste II og sanksjonsregimet. Og den jobben har vi nå startet på, for vi skjønner at her er det et stort hull. Dette må vi gjøre, men dette er på mange måter den enkle jobben. Det er ikke enkelt, men det er likevel den enkleste delen av jobben. For hva skal vi så gjøre med den kunnskapen vi får fra denne kartleggingen?»

Alle institusjonene vi har vært i kontakt med, forteller om et betydelig arbeid knyttet til nye sikkerhetsrutiner og arbeid med eksportkontroll saker. Flere sier de

har kommet langt med kartlegging og sikring av teknologi. Arbeidet med eksportkontroll oppleves, ifølge enkelte, mer krevende. Institusjonene er i gang med å etablere rutiner og systemer. Noen har etablert ressursider, nettverk og sentrale kontaktpunkt for eksportkontroll.³³

4.2.1 Kontroll med kunnskapsoverføring

Overholdelse av eksportkontrollregelverket er det som i størst grad opptar miljøene vi har vært i kontakt med. Arbeidet tar tid, krever kompetanse på flere felter og kan utfordre den faglige friheten. Det innebærer vanskelige avveininger og skjønnsmessige vurderinger knyttet til hva som faller inn under regelverket og må søkes lisens for, og hva som faller utenfor og er fritatt lisensplikt. Når det er avklart at noe er lisenspliktig, må Utenriksdepartementet søkes om lisens. De aktuelle verdiene må sikres for å hindre at fagmiljøet bryter eksportkontrollregelverket ved å gi tilganger som det ikke er gitt lisens til.

Utenriksdepartementet har utviklet retningslinjer for kontroll med kunnskapsoverføring. De gir et betydelig rom for vurderinger i fagmiljøene. I tilfeller som ikke omfatter sanksjonerte land, må institusjonene gjøre vurderinger i det enkelte tilfellet. Det listes en del fagområder som må vurderes særskilt³⁴, men det presiseres at denne listen ikke er uttømmende. Det vises ellers til teknologiområder som er omfattet av Utenriksdepartementets varelister II for flerbruksvarer. Den såkalte catch-all-bestemmelsen (§7 i eksportkontrollforskriften) innebærer også at andre typer varer, teknologi og tjenester kan være lisenspliktige, under gitte omstendigheter.³⁵

Som omtalt i forrige kapittel gjelder eksportkontrollregelverket alle former for kunnskapsoverføring, også den som skjer i Norge, dersom kunnskapen skal tas i bruk i utlandet. Vurderinger knyttet til mulig lisensplikt må gjøres i tilknytning til en rekke aktiviteter, ikke bare ved inngåelse av partnerskap internasjonalt, men også ved ansettelser, ved opptak av studenter (primært på høyere grad), ved deling av informasjon (også muntlig og uformelt), ved tilgang til og bruk av utstyr på

³³ Dette funnet blir bekreftet i HK-dirs årlige kartlegging av institusjonenes arbeid med informasjonssikkerhet og personvern (2023). Her fremkommer det at institusjonene har styrket sin oversikt over de informasjonsverdier – opplysninger, datamaskiner og programvare – som skal beskyttes mot trusler og håndteres i henhold til rettslige krav. Ni universiteter og høyskoler oppga i 2022 at de jobbet med å få oversikter over informasjonsverdier som reguleres av eksportkontroll og sikkerhetsloven.

³⁴ Biovitenskap (inkludert bioteknologi), biokjemi, kjemi (herunder kjemisk prosess teknologi), fysikk (inkludert nukleærfysikk), luftfart og luftfartsteknologi, maskinteknikk, materialteknologi, kybernetikk, medisin/veterinærfag og matematikk.

³⁵ Dersom varene er ment for bruk i masseødeleggelsesvåpen, for militær bruk i et område hvor det er krig eller krig truer, for militær bruk i et land som er omfattet av sanksjoner, eller når varen kan tjene til å utvikle et lands militære evne i strid med norske sikkerhets- og forsvarsinteresser.

instituttet, og ved konferanse- og seminardeltagelse. Behov for lisens kan gjøre seg gjeldende på ulike stadier i forskningsprosessen; underveis eller når resultater foreligger og skal formidles.

Knyttet til hver enkelt aktivitet som kan utløse lisensplikt, må det gjøres flere vurderinger. Det må vurderes om det aktuelle feltet (kunnskap, teknologi, tjeneste, utstyr) er av typen flerbruk og på vareliste II. Dernest må det vurderes om noen av unntaksbestemmelsene er aktuelle, i første rekke om kunnskapen/teknologien er allerede tilgjengelig i det offentlige rom, eller kan karakteriseres som «grunnforskning». I tilfeller der teknologi og kunnskap ikke er oppført på vareliste II, må det vurderes om catch-all-bestemmelsen kommer til anvendelse. Her er det avgjørende å ha kjennskap til hva som er forskningens sluttbruk, og hvem sluttbrukerne er.

Mange av informantene opplever det som krevende å gjøre alle disse vurderingene. Vareliste II beskrives som et stort og utilgjengelig dokument, med mange kategorier, underkategorier og unntaksbestemmelser å orientere seg i. En av informantene uttrykte det slik: «Jeg vet ikke om du noen gang har sett på det, men det er ganske komplisert. Det er som, åhh, dette faller under det, bortsett fra dette, men så har vi unntakene til unntakene, og deretter har vi unntakene til unntakene til unntakene.»

Tilgjengelige retningslinjer (inkludert retningslinjer for ansvarlig internasjonalt samarbeid, utarbeidet av HK-dir og Forskningsrådet) oppleves av flere som for generelle. En instituttleder beskrev det slik:

«Hvordan praktisere og håndheve regelverket? [...] Det er et utfordrende spørsmål som jeg tror hele organisasjonen hos oss sliter med rett og slett [...] Det har vært lite hjelp å få. [...] Veiledninger er så generelle at det i praksis ikke er noe hjelp i for de som sitter på grunnplanet, og det har vært ganske frustrerende [...] Det har vel vært kanskje den enkeltsaken jeg har brukt mest tid på det siste halvåret, tror jeg.»

Det varierer i hvilken grad informantene opplever at de har tilstrekkelig kompetanse og ressurser til å håndtere arbeidet med eksportkontroll på en god måte. Noen gir uttrykk for at det er gode støttesystemer på fakultetsnivå, og at de har opparbeidet seg tilstrekkelig erfaring med regelverket til å kunne anvende det ganske effektivt i eget arbeid. Andre, som i vårt materiale utgjør en større gruppe, opplever arbeidet med eksportkontroll som utfordrende, både med tanke på ressurser og kompetanse. Vurderinger må gjøres på flere plan. For det første

kreves innsikt i det aktuelle fagfeltet og prosjektet. Dernest kreves innsikt i eksportkontrollregelverket med tilhørende varelister, definisjoner og unntaksbestemmelser, samt kunnskap om mulig sluttbruk av forskning og utenlandske partners bindinger og interesser. Ikke minst det siste oppleves av mange som utenfor deres kompetanseområde. Som en av informantene sa: «Vi kan ikke lese oss frem til hva andre har fantasi til å bruke dette til.»

Det kan være uklart hva som faller inn under unntaksbestemmelsen om grunnforskning. Som vi har redegjort for i kapittel tre, er «grunnforskning» unntatt eksportkontroll. Informantene forteller at de bruker Technology Readiness Levels (TRL) for å vurdere grader av grunn- og anvendt forskning. Flere kommenterer imidlertid at skillet i praksis ikke er så tydelig, og i økende grad blir uklart. Det kan skyldes forskningens art, men også partnere og finansiering. Det har vært et forskningspolitisk mål, i Norge og i andre vestlige land, at sektoren knytter bånd til ikke-akademiske partnere og henter inn ekstern finansiering fra industri og andre deler av privat sektor. Det kan innebære at unntaksbestemmelsen blir vanskeligere å ta i bruk for flere. Dette dilemmaet har også vært omtalt i internasjonal litteratur (Stalenhoef et.al., 2022; van der Molen et.al., 2023).

Intervjuene viser at håndtering av saker som handler om eksportkontroll, krever ulike typer spisskompetanse, i kombinasjon. Kompetansebehovet kan bare dekkes ved at faglige og administrativt ansatte har tett og god dialog. Enkelte av informantene pekte også på samarbeid mellom norske institusjoner som ønskelig, for å dele erfaringer og ressurser:

«Jeg er dypt bekymret for at alle norske universiteter [...] nå forsøker å løse sitt eget eksportkontrollproblem. Det kastes bort ekstremt mye arbeid nå med at alle forsøker å lage sine egne regler [...]. Det er stemmer som sier at nei, vi kan ikke ha et felles regelverk, for vi er så forskjellige. [...] Det er jeg uenig i. Vi har veldig mye felles. Ikke minst på ansettelsesrutiner, og for såvidt også teknologikartlegging.»

Det er tydelig at mange, både ledere på ulike nivå og professorer med prosjektlederansvar, kjenner på usikkerhet og frykt for å trå feil i et komplisert landskap. Det kan knytte seg bekymring til eget ansvar for sikkerhetsrelaterte hendelser. Enkelte viser også til faren for omdømmetap for institusjonen dersom det blir avdekket feil som får medieoppmerksomhet. Samtidig er det et utbredt syn at vurderinger knyttet til eksportkontroll må gjøres nærmest mulig fagmiljøene for å sikre at vurderingene er basert på god kjennskap til det aktuelle fagfeltet. Administrative ressurser og kompetanse må være tilkoblet. Flere av

instituttlederne vi snakket med, mener instituttnivået er godt egnet til å håndtere eksportkontrollspørsmål, med støtte fra fakultetet.

Også dialog med myndighetene fremheves som viktig. Flere viser til samtaler med PST, som de har hatt godt utbytte av. Det har gitt dem bedre forståelse for trusler sektoren kan være utsatt for. Samtidig opplever flere, som omtalt over, at myndighetenes signaler er motsetningsfylte når det gjelder Kina.

Noen informanter ytrer ønske om klare retningslinjer fra myndighetene, for hvilke typer internasjonalt samarbeid som er mulig og ønskelig. På dette punktet er imidlertid intervjumaterialet sprikende. Andre gir klart uttrykk for at de ikke ønsker for mange restriksjoner og føringer, som kan begrense den akademiske friheten. Ønsket om klare retningslinjer, som noen gir uttrykk for, kan sees som uttrykk for frustrasjon knyttet til vanskelige vurderinger, manglende kunnskap om den politiske og sikkerhetsrelaterte konteksten, og en opplevelse av stort ansvar. Motsetningene illustrerer hvordan balansegangen mellom sikkerhet og åpenhet i praksis kan oppleves svært vanskelig.

Tidkrevende prosesser knyttet til lisenssøknader kan bli en flaksehals. Dette skaper utfordringer i en arbeidshverdag med tidspress, stillinger som skal besettes, og prosjekter som skal starte opp. Noen informanter med prosjektlederansvar forteller om interne prosesser knyttet til lisenssøknader som tar svært lang tid, på grunn av mange saker og få administrativt ansatte som kan bistå. Flere viser også til lang behandlingstid i Utenriksdepartementet, ifølge noen opp mot ett år.

I tillegg kommer behandlingstid i Utlendingsdirektoratet, knyttet til visum for utenlandske forskere og studenter. Lisenssøknader og visumsøknader er ulike prosesser. Innvilgelse av arbeids- og oppholdstillatelse er ikke del av eksportkontrollregelverkets virkeområde.³⁶ En utenlandsk statsborger kan få innvilget arbeids- og oppholdstillatelse uten at det foreligger innvilget lisens for arbeidet vedkommende skal utføre. For å unngå at personer kommer til Norge, for

---

³⁶ Innreise- og oppholdstillatelse til Norge reguleres i Lov om utlendingers adgang til riket og deres opphold der (Utlendingsloven), med tilhørende forskrift. Det er ikke del av eksportkontrollregelverkets virkeområde, men eksportkontroll kan likevel være av betydning for om tillatelse innvilges. Jfr. Utlendingsloven § 126 kan utvisning vedtas eller innreisetillatelse nektes som ellers kunne vært innvilget, dersom «hensyn til grunnleggende nasjonale interesser eller utenrikspolitiske hensyn» tilsier det. Ifølge Rundskriv GI-07/2023 fra Justisdepartementet omfatter «grunnleggende nasjonale interesser» blant annet «spionasje, sabotasje, undergravende virksomhet osv., som regel til fordel for en annen stat.» Oppholdstillatelse bør avslås, står det videre, dersom det kan medføre eksport av kunnskap og teknologi som har militær betydning for andre land. Se GI-07/2023 Instruks om behandling av saker som kan berøre grunnleggende nasjonale interesser eller utenrikspolitiske hensyn etter utlendingsloven kapittel 14, §35, og saker etter eksportkontrollregelverket, s. 6.

deretter å oppleve at arbeidet ikke kan utføres på grunn av manglende lisens, bør lisens foreligge før det søkes om visum.³⁷

4.2.2 Rekruttering og mobilitet

Fagmiljøene vi snakket med, er utpreget internasjonale. Ansatte og studenter kommer fra hele verden. Mobilitet og internasjonal rekruttering er en integrert del av academia, som har vært stimulert gjennom internasjonaliseringstiltak på 2000-tallet. I noen fagmiljøer, særlig innenfor teknologi og matematisk-naturvitenskapelige fag, oppfattes det som viktig for miljøets bærekraft. Hensyn til sikkerhet og eksportkontrollregelverket oppleves, innenfor denne konteksten, utfordrende.

Flere informanter forteller om stor usikkerhet knyttet til innreisetillatelse og lisens i forbindelse med samarbeid, gjesteopphold og stillinger som lyses ut. Et typisk tilfelle er ph.d.-stillinger. Ifølge informantene er det mange søkere fra land som Russland, Iran og Kina. Søkerne beskrives som gjennomgående svært gode, ofte de beste. Det som oppleves som lang behandlingstid av innreise- og lisenssøknader med usikkert utfall, gjør imidlertid at denne type søkere anses som lite aktuelle. Å måtte vente flere måneder er ikke forenelig med fremdriftsplanen for forskningsprosjekter.

Dette skaper et dilemma som mange kjenner på: Hvordan skal de håndtere ansettelsessaker der kvalifikasjonsprinsippet synes å stå mot det som er praktisk gjennomførbart? Det oppleves som et etisk dilemma fordi svaret ofte blir at den best kvalifiserte velges vekk. Det strider mot dypt forankrede normer i det akademiske miljøet. Mange lurte også på om de bryter diskrimineringsloven, som blant annet forbyr diskriminering basert på etnisitet/nasjonalitet.

Noen forteller at de gjør bruk av unntaksbestemmelsen i diskrimineringsloven, om retten til saklig forskjellsbehandling. De stiller samtidig spørsmål ved denne praksisen. De opplever det som problematisk når praksisen blir fast og utøves på gruppenivå, og ikke individnivå. Et par informanter fortalte også at de hadde mottatt skriv fra sentralledelsen, som hadde gått ut til alle fagmiljø (inkludert de humanistisk-samfunnsvitenskapelige), som de oppfattet som instruks om å unngå ansettelse av utvalgte nasjonaliteter. Flere etterlyste retningslinjer fra myndighetene på det juridiske feltet, som klargjør hva som er det lovlige

---

³⁷ Beredskapsrådet for kunnskapssektoren (2022) «Kontroll med kunnskapsoverføring».

handlingsrommet i spennet mellom eksportkontrollloven, sikkerhetsloven og diskrimineringsloven.

Samtidig som informantene er opptatt av å sikre at praksis på rekrutteringsfeltet er i tråd med lovverket, stusset noen over måten lov- og regelverk ble håndhevet på i enkeltsaker. Sakene gjaldt personer som hadde fått avslag på innreise- og oppholdstillatelse, uten at våre informanter kunne se at de skulle jobbe med noe sensitivt: Data ville være åpne, utstyr ville være standard i hele verden, og resultatene ville publiseres.

Det understrekes fra informantenes side at eksportkontrollregelverket må håndheves likt i Norge som i allierte land. Det nevnes eksempler på personer som har reist videre til andre vestlige land, etter å ha fått avslag i Norge. Dersom Norge legger seg på en strengere praksis enn andre land, vil det kunne slå uheldig ut for norske fagmiljø, som står i en internasjonal konkurranse om forskningstalenter. Informantene uttrykker frustrasjon over å måtte velge lenger ned på søkerlisten fordi de beste kandidatene ikke vil få innreise-, oppholdstillatelse og lisens:

«Det er vanskelig å få tak i kvalifiserte og gode folk. [...] Det er generelt få søkere fra Norge og Europa i det hele tatt til våre fag. Så vi har jo en ganske stor stab av blant annet kinesiske forskere fra tidligere da. De har vært et veldig, veldig viktig bidrag inn i forskningen vår. Og det risikerer vi å gå glipp av nå. Det er en bekymring. [...] Vi rangerer kandidatene, så må vi kanskje ned på den femte, sjette sjuende plass på lista. Og det er et problem, da vi skal jo drive forskning i verdensklasse her, og vi er helt avhengige av å rekruttere de beste [...] og det klarer vi jo ikke nå sånn som regimet er.»

Utfordringene blir merkbare ikke minst i lys av det flere beskriver som en generelt vanskelig rekrutteringssituasjon. Ifølge en av informantene er hver eneste rekrutteringsprosess krevende. Det pekes på en «realfagskrise», som starter allerede i skolen, som noe av bakgrunnen for få norske toppsøkere til ph.d.-stillinger. Konkurranse fra privat næringsliv beskrives som en annen medvirkende faktor: De gode norske søkerne går til bedre betalte jobber utenfor academia. Å rekruttere fra andre vestlige land er heller ikke alltid et alternativ, ettersom situasjonen ofte er den samme der som her. Som en av informantene sa: «Vi fisker i den samme dammen, og den er ikke stor.» En annen informant beskrev tilgangen på internasjonale kandidater som et være eller ikke være for fagmiljøet: «Det er egentlig et politisk spørsmål om vi skal holde oss med dette faget i Norge».

Bekymring for at kontroll med kunnskapsoverføring kan begrense tilgangen på nødvendig kompetanse, og gjennom det bremse innovasjon og forskning, gjør seg også gjeldende i andre vestlige land. Bekymringen dreier seg om hvorvidt ulik praksis av eksportkontrollregelverket i ulike land kan medføre ujevn konkurranse, og om risikoen for å tape topp kvalifiserte søkere. Forskere fra ikke-vestlige land dominerer innenfor noen teknologiområder, blant annet innenfor strategisk viktig halvlederteknologi (van der Molen et.al., 2023).

4.2.3 Konsekvenser for arbeidsmiljø

Forhøyet oppmerksomhet rundt sikkerhet kan påvirke ulike sider ved arbeidsmiljøet. Fagmiljøene vi har vært i kontakt med, har vært vant til en åpen campus. En av informantene mente adgangsregulering blant annet kunne ha negative konsekvenser for tverrfaglig samarbeid ved at det blir vanskeligere å invitere inn eksterne fra andre deler av institusjonen.

Tilgangsregulering knyttet til sensitive og listeførte teknologier og instrumenter får også konsekvenser for det interne livet på instituttet. Noen informanter pekte på at tilgangsreguleringer rent praktisk kan være utfordrende fordi laboratoriene ikke er organisert etter listeførte og ikke-listeførte teknologier og instrumenter:

«Det er nok veldig mye av aktiviteten vår som er grunnforskning [...]. Men så er vi i en litt spesiell situasjon fordi vi har veldig mye laboratorier og infrastruktur [...]. Så selv om du som stipendiat jobber på et grunnforskningsprosjekt som var unntatt eksportkontroll, så får du jo tilgang til instrumentering som kanskje er listeført [...]. Og laboratoriene våre er jo ikke organisert etter listeført ikke listeført [...]. Vi har ikke ett rom hvor alt det listeførte står, som vi kunne ha låst og lukket kinesiske eller pakistanske forskere ute derfra. Det fungerer ikke. Og resultatet av dette er jo at vi har konkludert med at vi er nødt til å søke lisens for alle kandidater fra i hvert fall disse landene som PST peker ut, og det er veldig, veldig vanskelig fordi behandlingstiden er så lang, og vi har jo avtaler med finansiører at prosjektet skal gjennomføres, starte innen en viss tid og gjennomføres etter en tidsplan [...]. Og som regel så er de tidsplanene harde nok å følge uansett, så [...] det går ikke rett og slett.»

Sikkerhetstiltak kan også ha konsekvenser for det psykososiale arbeidsmiljøet. I de nasjonale og europeiske retningslinjene for ansvarlig internasjonalt samarbeid blir det understreket at arbeid med sikkerhet ikke må føre til stigmatisering av ansatte og studenter. Faren for stigmatisering er noe som opptar informantene.

Flere forteller at ansatte fra land som er i søkelyset, opplever situasjonen som vanskelig selv om de også har forståelse. Det kan være konkrete tiltak som settes i verk, som at ansatte med mange års fartstid i Norge tas av oppgaver, men også en mer generell opplevelse av usikkerhet og mistenkeliggjøring basert på landbakgrunn. Et paradoks noen informanter nevner, er at det kan være snakk om personer som selv er regimekritiske og kan ha forlatt sitt hjemland av den grunn, som likevel opplever begrensninger på grunn av bånd til hjemlandet. Lederne vi har snakket med, er alle opptatt av å ivareta ansatte som er berørt, blant annet gjennom samtaler og åpenhet rundt begrunnelsen for tiltak.

Flere informanter forteller også at nye sikkerhetstiltak ved institusjonene, og hos ikke-akademiske partnere, får konsekvenser for studenter og undervisningsaktiviteter. Et eksempel som ble trukket frem av et par informanter, handler om bedrifter utenfor universitetet, som med henvisning til sikkerhet ikke ville ha besøk av studenter fra bestemte land. Dette førte i begge tilfeller til at ingen studenter besøkte virksomhetene for å unngå forskjellsbehandling.

4.2.4 Det vanskelige balansepunktet mellom sikkerhet og faglig frihet

Det fremgår av samtalene med informanter innenfor teknologi og matematisk-naturvitenskapelige fag at et omfattende arbeid med sikring av verdier og infrastruktur er satt i gang, og at arbeid med saker relatert til eksportkontroll er høyt på agendaen. Arbeidet treffer ikke alle fagmiljø like mye, men for de mest berørte opptar det mye tid og ressurser.

Informantene uttrykker forståelse for at sikkerhetstiltak er nødvendig, og alle gir uttrykk for at tiltak og pålegg lojalt vil følges opp. Samtidig oppleves et nytt sikkerhetsregime inngripende i den faglige friheten på flere måter. Tiltak fremstår ikke alltid proporsjonale med risiko, eller tilpasset en sektor der selve DNA-et er kunnskapsutveksling og internasjonalt samarbeid. Kunnskapen som utvikles ved norske universiteter og høyskoler er, med få unntak, ment for publisering. Det oppleves også som et paradoks at kunnskapsområder skal skjermes der informantene mener kina allerede ligger i front.

Utfordringene informantene kjenner på i hverdagen, handler om håndtering av sikkerhetstiltak, ikke minst problemstillinger knyttet til eksportkontroll. Dette er et spørsmål om ressurser og kompetanse, men også å finne et akseptabelt risikonivå. Flere påpeker at all risiko aldri kan elimineres hvis forskning skal drives fremover. Å definere et akseptabelt risikonivå kan imidlertid være krevende i

tilfeller der kunnskap om partnere og landkontekst er begrenset. Som flere sa, sitter de heller ikke på den samme typen informasjon som sikkerhetsmyndighetene. I tillegg kommer at utfordringsbildet knyttet til sikkerhetspolitiske trusler og ny, fremvoksende teknologi ikke er statisk, men i kontinuerlig endring.

På spørsmål om hva institusjonene og fagmiljøene kan trenge fra myndighetsnivået, spriker svarene. Noen ønsker mer sammenhengende politikk og klare politiske retningslinjer for hva det kan samarbeides om, med hvem. Andre er skeptiske til dette, med tanke på faglig frihet. De mener treffsikre tiltak krever innsikt i det aktuelle prosjektet og fagfeltet, nasjonalt og internasjonalt. Denne kunnskapen er det fagmiljøene som sitter på.

Samtlige informanter peker på høyt faglig nivå hos samarbeidspartnere og blant rekrutterte forskere og studenter fra det som i nasjonale trusselvurderinger omtales som «land av bekymring». Særlig Kina beskrives som en forsknings- og teknologistormakt det er interessant å samarbeide med. Samarbeid er i tråd med norsk politikk, og er også tilnærmingen i andre europeiske land. Likevel er det tegn til nedkjøling og frakopling. Disse tendensene gjør seg også gjeldende i andre europeiske land (van der Molen et.al., 2023). På spørsmål om utsiktene for samarbeid med Kina fremover er mange informanter nølende. Det skyldes usikkerhet knyttet til ansvaret man påtar seg og frykt for å trå feil, men ikke minst lang behandlingstid knyttet til innreise- og lisenssøknader med usikkert utfall.

Enkelte mener det vil være relativt enkelt å bytte ut en kinesisk partner med en partner i Europa eller Nord-Amerika. Andre mener at det ikke vil være enkelt å erstatte den kinesiske partneren. De forteller om internasjonale forskningssystemer der miljøer i ulike land har ulik spesialisering, og gir ulike bidrag inn i forskningsprosessen.

4.3 Hva står på spill? Konsekvenser på sikt

Den økte oppmerksomhet rundt sikkerhet i kunnskapssektoren er relativt ny, ikke bare i Norge, men også i andre land. Det er for tidlig å si hvordan et nytt risikobilde og mer oppmerksomhet rundt sikkerhet vil påvirke samarbeidsrelasjoner i akademia, og hva de mer langsiktige implikasjonene av dette vil være. Flere av informantene våre uttrykte bekymring for konsekvensene av nedskalert samarbeid. Det som går tapt ved ikke å samarbeide, må også med i ligningen,

mente de. For et lite land som Norge er samarbeid og tilgang til internasjonal kunnskapsutvikling også viktig for beredskap og sikkerhet.

Å være tilkoblet internasjonale kunnskapssystemer handler for informantene for det første om akademisk kvalitet. De beste fagmiljøene befinner seg oftest utenfor Norge, i økende grad også utenfor Europa. En informant fortalte om hvordan kinesiske ph.d.-studenter hadde vært avgjørende for utviklingen av et forskningsfelt ved den norske institusjonen. Eksemplet illustrerer et forsknings- og kunnskapsideal som er fremtredende i sektoren, som står i kontrast til forståelsen av kunnskap som et strategisk element i geopolitikk: Kunnskapsutvikling er ikke et nullsumspill der kunnskap lekker fra et land til et annet. Globale kunnskapssystemer og mest mulig fri kunnskapsflyt er en vann-vinn-situasjon for alle parter. Dette er et kunnskapssyn som har preget politikken for internasjonalisering i forskning og høyere utdanning.

For det andre handler internasjonalisering, inkludert samarbeid med Kina og andre land utenfor den vestlige verden, om tilgang på gode kandidater til rekrutteringsstillinger. Ifølge informantene er det av ulike årsaker få norske kandidater til rekrutteringsstillinger, og ofte vil disse kvalitetsmessig ikke nå opp mot de beste fra utlandet. Det vises til at Norge, men også andre land i den vestlige verden, har en «real-fagskrise».

Flere er opptatt av konsekvensene for det grønne skiftet. Tilgang på kompetanse er viktig for at Norge skal kunne bidra inn i arbeidet med klimaendringer, og få en rolle innenfor en fremvoksende grønn økonomi:

«Hos oss er vi veldig fokusert på forskning som er knyttet til det grønne skiftet, altså ny energiteknologi. Det er liksom fremtidens næringer dette her [...] og det er vanskelig nok å hevde seg som det er. Jeg er bekymret for at om de akademiske fagmiljøene våre det neste tiåret har dette som en slags klamp om foten, så kommer det til å få konsekvenser for næringslivet i Norge [og] om Norge kommer til å nå klimamålene sine, altså hvilken rolle vi kan ta i den nye næringen som kommer til å vokse fram til å bli stor [...]. Det tenker jeg er et perspektiv å ta med seg også.»

5 Humaniora og samfunnsfag

I dette kapitlet undersøker vi utfordringer faglig ansatte innenfor humanistiske og samfunnsvitenskapelige fag møter i sine internasjonale kunnskapssamarbeid. Som i forrige kapittel begynner vi med situasjonsforståelse og erfarte hendelser. Deretter ser vi på hvordan deres akademiske virke og internasjonale kunnskapssamarbeid påvirkes av autoritære regimer, økt geopolitisk spenning og fokus på sikkerhet i sektoren. Til slutt konkluderer vi og presenterer våre vurderinger av hva vi vet om utfordringer på fagområder innenfor humaniora og samfunnsvitenskap og konsekvenser på sikt.

5.1 Situasjonsforståelse og erfarte hendelser

I landene våre informanter arbeider i, eller med, er det andre betingelser for forskning, undervisning og formidling enn i Norge. Andre betingelser for akademisk frihet kan bunne i kultur, politisk system og andre tradisjoner for akademisk virke (Marginson, 2014). Informantene våre forteller at de i senere tid opplever at den politiske utviklingen har beveget seg i autoritær retning i flere land, og at betingelsene for akademisk virke har blitt mer krevende. En slik utvikling i autoritær retning og innskrenking av akademisk frihet blir også påpekt i faglitteratur.

Informantene forteller at rommet for hva det er mulig å forske på, er blitt mindre, og at flere regimer strekker seg lenger i å kontrollere fortellinger, og påvirke forskning og formidling om betente tema. Dette gjelder både autoritære regimer som PST trekker frem som de største etterretningstruslene mot Norge (først og fremst Russland og Kina), samt land som regnes som demokratiske, men som beveger seg i autoritær retning, som Israel og India. I Kina, for eksempel, forteller en informant at kinesiske forskere har fått et mandat om å fortelle om den kinesiske historien på en 'god måte', noe som «blir en utfordring på nesten alle fagfelt, og som ikke var der tidligere».³⁸ Faglig ansatte vi har snakket med, opplever det også som mer krevende å forske, undervise og formidle om Russland. Dette er blant annet fordi Putin-regimet i større grad enn før ser ut til å bruke forskere til å fortelle om landets historie og deltakelse i Ukraina-krigen på en bestemt måte.

---

³⁸ Se også Mäkinen (2024) som intervjuer faglig ansatte innenfor humaniora og samfunnsvitenskap i Finland. De opplever også at nesten alle tema har blitt sensitive i Kina.

Personene vi har snakket med, forteller om et mangfold av ulike hendelser de har erfart. Blant de vanligste hendelsene er trusler og represalier – enten mot dem selv, samarbeidspartnere eller informanter. Trusler og represalier skjer hovedsakelig i utlandet, og kan ha ulik alvorlighetsgrad. Noen har samarbeidspartnere som har blitt truet og fått hjemmene og kontorene sine ransaket etter å ha uttalt seg i media, mens andre har samarbeidspartnere som har blitt fengslet eller har forsvunnet. Disse hendelsene har det til felles at de får våre informanter og samarbeidspartnere til å revurdere hvor trygt det er å gjennomføre forskning, undervisning og formidling på måten de har gjort.

Flere informanter forteller også om overvåkning – både i landene de arbeider i, og i Norge av disse landenes ambassader. Ambassadene overvåker både faglig ansatte og studenter fra landet ambassaden representerer, men også norske forskere. Overvåking kan oppleves som et varsel om at en kan risikere flere sanksjoner. I noen tilfeller er overvåkningen tydelig, for eksempel, som en informant forteller, ved at hun ble innkalt til et møte med ambassadeansatte der de kommenterte på hennes publikasjoner. I andre tilfeller vurderer våre informanter det som sannsynlig at de overvåkes i lys av deres kjennskap til landet de arbeider i og basert på erfaringer fra kollegaer. En informant har også opplevd å bli forsøkt rekruttert av sikkerhetstjenester i Kina. Som en av informantene våre påpeker, kan både en følelse av å bli overvåket samt faktisk overvåkning ha en nedkjølende effekt, som gjør det tyngre å være forsker og produsere ny kunnskap.

Flere informanter er observant på denne overvåkningen, og forteller at de selv eller kollegaer har opplevd å bli nektet innreise i landet de arbeider i eller med, på grunn av sin forskning, undervisning eller formidling. Spesielt for faglig ansatte som arbeider hovedsakelig i og med ett land, kan visumnekt ha store konsekvenser for de som har investert mye i å utvikle kunnskap, språk og kontakter. Deres spesialisering gir dybde i arbeidet, men gjør dem også sårbare: De kan ikke uten videre forske på andre land.

En annen type episode flere informanter nevner, er spionasje. Selv om ytterst få i Norge har opplevd spionasje i sitt fagmiljø, forteller flere informanter at de er bevisste denne risikoen, og at dette kan føre til at de eller deres institusjon vegrer seg for å rekruttere forskere fra land som Kina og Russland. Denne bevisstheten virker å komme fra et økt fokus på risikoen for spionasje fra blant annet PST, men også faktiske spionsaker i Norge. De siste årene kommer også en av få kjente

spionsaker i Norge fra forskningsmiljøet innenfor statsvitenskap og geopolitikk ved Universitetet i Tromsø.³⁹

5.2 utfordringer i arbeidssituasjon og faglig virke

Episodene vi har nevnt i forrige seksjon, setter informantene våre i krevende situasjoner der de må vurdere og balansere ulike hensyn. utfordringene informantene opplever, handler blant annet om hvordan balansere hensyn til akademisk frihet og sikkerheten til seg selv, partnere og informanter opp mot gjennomføringen av forskning, undervisning og formidling. For eksempel kan det å velge visse forskningsspørsmål og formidle politisk betente resultater utgjøre en risiko for sikkerheten til akademiske samarbeidspartnere. For å kunne fortsette sin forskning, undervisning og formidling på tross av disse utfordringene forteller våre informanter at de gjør ulike tilpasninger. Disse tilpasningene er varierte, og inkluderer å endre selve temaet for forskningen og undervisningen, eller å endre innpakning, for eksempel hvilke ord en bruker i tittel på prosjekter eller i vitenskapelige publikasjoner. Også i formidling er valg av ord en viktig tilpasning.

At de må gjøre tilpasninger for å forske, undervise og formidle i land med andre betingelser for akademisk frihet, er åpenbart for informantene, men spørsmålet er hvor langt en skal strekke seg for å tilpasse seg andre kulturelle og politiske kontekster og en mer tilspisset geopolitisk situasjon. For eksempel: Hvor mye kan en tilpasse egne ytringer før en går på akkord med akademisk frihet og forskningsetiske standarder? Før vi går nærmere inn på når grensen er nådd, når informantene ikke lenger inngår kompromiss, går vi inn på hvilke utfordringer de møter, og hvilke tilpasninger de gjør. Som vi vil se, er de konkrete tilpasningene ofte forskjellige på grunn av variasjonen i tema de arbeider med, vinkling i forskningen og hvilke land en forsker i eller på. Selv om mange av informantene også gjorde tilpasninger før, opplever de at økt geopolitisk spenning de siste årene og at land de arbeider med, beveger seg i autoritær retning, har gjort det mer krevende å håndtere flere av dilemmaene de står i.

---

³⁹ Se for eksempel Finnset et al. 2022 [[Mistenkt russisk spion jobbet med forskning på sikkerhet, beredskap og hybrid krigføring i Tromsø – NRK Troms og Finnmark](#)]. Også saken om den norske statsborgeren som er mistenkt for spionasje for Kina, kommer fra et forskningsfelt innenfor humaniora og samfunnsvitenskap, nærmere bestemt internasjonale relasjoner. Denne saken ble kjent etter at vi hadde gjort våre intervju. Se for eksempel Misje et al. 2024 <https://www.vg.no/nyheter/i/6397jz/skrev-doktorgrad-om-norges-forhold-til-stormakter>

5.2.1 Selvsensur og tilpasning i rollen som forsker og underviser

I denne seksjonen ser vi først på utfordringer relatert til rollen som forsker og underviser, og deretter til rollen som formidler.

Informantene våre forteller om vanskelige avveininger når de håndterer overvåkning, trusler og represalier og risiko for visumnekt. Selv om de er vant til å gjøre tilpasninger, for eksempel grunnet en annen kultur eller politisk system i landet de forsker på, er disse hendelsene ekstra krevende å håndtere fordi tilpasninger kan ha konsekvenser for viktige verdier de ønsker å beskytte i sitt faglige virke. Slike verdier inkluderer faglig integritet, akademisk frihet og sikkerheten til samarbeidspartnere. Flere av disse avveiningene virker å bli satt på spissen i en mer tilspisset geopolitisk situasjon. En tilpasning som flere informanter forteller om, er at de i forskningssøknader og presentasjoner av prosjekter formulerer seg mer 'spiselig' for å kunne gjennomføre forskningen og for å unngå visumnekt. Noen forteller også at de unngår visse tema eller vinklinger i forskningen for å unngå represalier eller trusler mot samarbeidspartnere. Informantene forteller at de prøver å begrense endringer i forskningen eller undervisningen i så stor grad som mulig, og finne alternativer som i minst mulig grad går ut over viktige verdier de ønsker å beskytte.

To eksempler fra våre informanter handler om å gjennomføre forskning og undervisning tross restriksjoner på akademisk frihet og press i Kina og Myanmar. Et eksempel er fra Kina, der en forsker ikke ønsket en kinesisk partner grunnet hensyn til sikkerheten til forskningsdata i et spesifikt prosjekt. Selv om forskeren har samarbeidet med partnere i Kina i flere prosjekt, er sikring av data i dette prosjektet såpass viktig at forskeren heller valgte partnere fra andre land. En del av begrunnelsen var kontraetterretningsloven, som vi har nevnt tidligere, der kinesiske borgere, inklusive forskere, kan bli bedt om å oppgi informasjon til myndighetene. Et annet eksempel er en som forsker på og underviser i Myanmar, der forskeren vurderte det som risikofyllt å bruke Myanmar som en case-studie i sin undervisning om regimet og vold. Forskeren valgte å fortsette undervisningen i Myanmar og om samme tema, men bruke et annet land som eksempel i undervisningen. Disse eksemplene viser at forskning og undervisning innenfor rammene av akademisk frihet som en har i Norge, ikke alltid er mulig, men at informantene likevel vurderer arbeidet de gjennomfører, som verdt kompromissene de gjør.

Mange av våre informanter bruker (eller aksepterer når vi spør om det) ordet selvsensur når de beskriver det å tilpasse sine formuleringer, både i forskningen

og undervisningen (se også NOU 2022: 2). Hvorvidt denne selvsensuren er problematisk, og om det går på bekostning av akademisk frihet, oppleves imidlertid ikke som åpenbart for personene vi snakket med. Mange informanter forteller om pragmatiske valg om hva en sier i ulike situasjoner, og hvordan en formulerer seg. Ofte er det pragmatiske valg med hensyn til metode eller adgang til respondenter. Noen forteller også at de i samråd med samarbeidspartnere i landene det gjelder, får en forståelse for hvilke tema eller kritikk som kan ytres i hvilke rom – for eksempel lukkede vs. åpne seminarer. Andre informanter forteller at de ytrer seg mer kritisk innenfor en akademisk kontekst enn i det offentlige rom. På denne måten kan kritikken komme fram uten at en skaper problemer for samarbeidspartnere eller eget visum.

Vår oppfatning av personene vi snakket med innenfor humaniora og samfunnsvitenskap, er at deres analytiske tilnærming, ofte sentrert rundt politikk på ulike måter, gjør dem i stand til å oppfatte når et tema er politisk betent, og kan innebære farer for samarbeidspartnere eller dem selv. I tillegg til egenerfarte hendelser drar de på kollegers erfaringer og vurderer risiko basert på disse og deres egne analyser av regimene i landet de forsker på eller underviser i. De vi snakket med, reflekterer over hvordan de kan håndtere disse farene.

Selv om informantene våre oppfatter og ser ut til å navigere ulike risiko og trusler, forteller de at det likevel kan være vanskelig å vite hvilke tilpasninger som er nødvendige, og når. En erfaren forsker sier han tror det finnes et rom for å uttrykke kritikk selv i autoritære regimer, men at man må skape dette over flere år. Erfaring og anerkjennelse som forsker kan gjøre det lettere å skape en balanse mellom det å ytre seg kritisk i noen sammenhenger og mer balansert i andre.

Det er viktig å ha i mente at alle vi har snakket med, er faglig ansatte med minst et par års forskererfaring etter fullført doktorgrad. De fleste har også faste stillinger. Vi vil tro at det generelt er vanskeligere for noen å finne denne balansen, for eksempel yngre faglig ansatte i midlertidige stillinger og de uten like lang fartstid og erfaring fra sin institusjon. Institusjonen spiller nemlig en viktig rolle gjennom støtte (eller iblant mangel på støtte), noe vi kommer tilbake til senere i kapitlet.

5.2.2 Selvsensur og tilpasning i rollen som formidler i det offentlige rom

Mange informanter innenfor humaniora og samfunnsvitenskap opplever at formidling om betente tema har blitt vanskeligere den siste tiden, spesielt knyttet til spørsmål om Kina og Russland, men også for eksempel Israel–Palestina–

konflikten. Som nevnt tidligere tilpasser flere informanter sin formidling i det offentlige rom både i utlandet og i Norge, blant annet for å unngå at samarbeidspartnere opplever trusler og represalier. Flere informanter tilpasser også sin formidling for å sikre troverdigheten sin som forsker: Flere informanter opplever at deres forskning og formidling kan bli oppfattet å ha en slagside, altså at den kan bli tatt til inntekt for regimer eller aktører de ikke ønsker å bli tatt til inntekt for.

Noen eksempler illustrerer hvordan informanter opplever at formidling om Kina har blitt vanskeligere. En som forsker på Kina, sier hen og kollegaer både kan bli anklaget for å være «et talerør for det kinesiske propagandaapparat» og samtidig bli anklaget for å «avsløre stygge ting om Kina som ikke er der». En annen forsker forteller om hatbrev og kjeft både fra vestlige og kinesiske aktører for å invitere kinesiske gjester til debatt. Begge forskerne opplever at ytringsrommet har blitt mer polarisert de seneste årene. Dette gjør at de tenker grundigere gjennom hvordan de formulerer seg, også i lys av hvordan de tror de kan bli tolket.

I tillegg til tilpasninger i formuleringer kan deltakelse på ulike arrangementer være en utfordring som må vurderes. En informant understreker risikoen for at forskeres, inkludert hennes egen, deltakelse på konferanser og seminarer kan være strategisk, og at statlige agenter står bak. Derfor tenker hun nøye gjennom hvorfor en blir invitert til visse arrangement.

Vår vurdering er at mange spørsmål, spesielt relatert til Kina og Russland, kan være spesielt vanskelig å formidle om fordi det står så mye på still, og tema de formidler om, kan ha relasjon til nasjonal sikkerhet. Derfor kan formidling om slike tema få ekstra mye oppmerksomhet, og kan også gjøre at forskerne bruker ekstra mye tid og krefter på formidlingsarbeidet for å sikre troverdighet. Som en rapport fra OsloMet understreker, kan tilliten forskere har, synke drastisk dersom den ikke oppfattes som uavhengig (Thue et al. 2022).

At det er utfordrende å formidle, er ikke nytt, og spesielt ikke i autoritære regimer som kan bruke brutale metoder for å kvele kritikk fra aktivister, journaliser og akademikere. Utfordringer med formidling er heller ikke begrenset til faglig ansatte med utstrakt internasjonalt samarbeid, som de vi har intervjuet, eller til de som forsker på andre land enn Norge (se NOU 2022: 2). Men spesielt formidling om Russland og Kina kan være utfordrende på grunn av disse landenes aktive forsøk på å påvirke både forskning og formidling.

5.2.3 'Røde linjer'

I denne delen går vi inn på hvilke 'røde linjer' våre informanter forteller om, det vil si hvilke tilpasninger de ikke lenger er villige til å gjøre fordi det innebærer for store kompromiss med faglig integritet og forskningsetiske hensyn. Hvor disse 'røde linjene' går, vil ulike forskere kunne ha litt ulike svar på, og det vil variere fra prosjekt til prosjekt og land til land. Flere informanter nevner ganske brede prinsipper som de deretter tar hensyn til i hver enkelt sak det gjelder. For eksempel nevner flere hensynet til kollegaer, forskningsdeltakere og ikke minst samarbeidspartners helse og sikkerhet. For andre informanter er viktige prinsipper å beholde troverdighet, å ikke legge en demper på kritisk debatt, eller å ikke jenke på integriteten til forskningen.

Den største utfordringen kommer når en i praksis skal definere disse 'røde linjene'. Ofte kan faglig ansatte ha ulike meninger om hva det innebærer å for eksempel jenke på den faglige integriteten. En informant som arbeider hovedsakelig tematisk og på tvers av mange land, fortalte at det vil være uaktuelt å endre eller justere innholdet i forskningen. En slik terskel vil imidlertid gjøre det krevende å fortsette forskningen for mange av våre informanter som forsker på et bestemt land. Mange av disse vil da heller finne pragmatiske løsninger som de kan stå inne for. Det kan handle om å bytte til et mindre kontroversielt tema.

Flere informanter forteller at de generelt opplever det som vanskelig med prinsipielle regler om hvilke land en kan ha samarbeidspartnere i (kanskje med unntak av Russland). Informantene ønsker heller selv å gjøre faglige vurderinger av hvilke institusjoner de kan stå inne for å samarbeide med. Et eksempel er fra Myanmar, der en forsker vurderer det som både politisk og etisk uansvarlig å fortsette samarbeid med en partnerinstitusjon dersom rektoren skulle inngå kompromiss med militæret. Et annet eksempel er fra Israel, der en Midtøsten-forsker ikke praktiserte en boikott av israelske universiteter, men fant det uaktuelt å samarbeide med et israelsk universitet på den okkuperte Vestbredden. Et tredje eksempel er fra Kina, der en informant forteller at hen vet stort sett hvilke institusjoner som blir fulgt mer med på av myndighetene, og når forskningsdata som stammer fra et slikt samarbeid ikke lenger er gode nok. Disse eksemplene viser at tersklene våre informanter har, ofte er veldig kontekstspesifikke, og at det kan være både etiske og andre hensyn involvert. Som spesialister på sitt land og tematikk ser personene vi har intervjuet, ut til å mene at de har et godt utgangspunkt for å gjøre slike vurderinger selv.

For noen informanter nevnt tidligere i kapittelet har risikoen for å bli oppfattet som partisk gjort det mer krevende å formidle sine faglige perspektiver, både i utlandet og i norsk offentlighet. Noen informanter forteller at de har redusert sin formidling eller sluttet å formidle, og heller velger å bruke tid på forskningen og undervisningen sin. En av disse informantene forteller også at yngre forskere i sitt forskningsmiljø velger bort visse tema eller vinklinger på forskningen fordi de ser hvor vanskelig det kan være å formidle om det. Slik sett er det mulig at vanskeligere betingelser for formidling kan påvirke rekruttering til visse tema eller land på sikt – uten at vi basert på vår studie kan si noe om omfanget av en slik dynamikk.

5.2.4 Støtte fra institusjonen

Faglig ansatte innenfor humaniora og samfunnsvitenskap virker ikke å ha like mye støtte fra et administrativt apparat som innenfor teknologi og matematisk-naturvitenskapelige fag. Flere informanter understreker samtidig nytten av støtte og hjelp fra kollegaer med å håndtere utfordringer knyttet til internasjonalt kunnskapssamarbeid. Støtte fra kollegaer er spesielt viktig fordi faglig ansatte innenfor humaniora og samfunnsvitenskap ofte jobber i små grupper eller helt alene. Informantene våre forteller at de har land- og kontekstkunnskap og grunnlag for å gjøre informerte avveininger, men at de likevel har behov for hjelp og støtte. De ønsker både støtte fra fagmiljøet (på tvers av institusjoner, inkludert i utlandet) og internt på institusjonen der de arbeider.

Et par informanter forteller at institusjonen legger til rette for diskusjon om utfordringer rundt internasjonalt samarbeid i autoritære regimer og i en ny geopolitisk situasjon. En informant forteller at det har «utviklet seg sterkere kulturer for å dele erfaringer [...], både om overordna spørsmål om geopolitisk situasjon og mindre individuelt opplevde spørsmål i felt, for eksempel». En annen informant forteller at institusjonen jevnlig organiserer interne seminarer der en åpent diskuterer slike etiske utfordringer.

Andre informanter sier de ikke har en ledelse som legger til rette for diskusjon om slike tema. En forsker på et større universitet trekker frem at de har et etisk råd ved institusjonen som kan være nyttig, men at nytten ofte er begrenset fordi dilemma faglig ansatte møter, ofte er veldig kontekstavhengige, og best tas i fora der andre forskere kjenner denne konteksten.

Flere informanter trekker også frem manglende praktisk og teknisk støtte i forbindelse med reiser til autoritære regimer og land i konflikt. Dette gjelder for

eksempel 'rene' PCer og annet utstyr som kan hindre at forskningsdata kommer på avveie. En informant understreker at også utenlandske forskeres personlige sikkerhet må ivaretas, og foreslår mer dialog om hvordan praktisk legge til rette for trygge reiser til Kina og andre land med autoritære regimer.

Selv om informantene våre ønsker støtte og råd fra institusjonen sin, ønsker de i stor grad å ta valgene selv. Som en forsker understreker, må forskere selv ta avgjørelser og stå til ansvar for disse. Forskeren sier: «Det er et fravær av overordnede retningslinjer for sånne typer ting fordi det er en slags sånn konsensus at akademisk frihet skal være bunnlinja. Og det innebærer jo at det er opp til den individuelle forskere å gjøre sin individuelle vurdering av denne kost-nytteten.» Forskeren forteller at han har god støtte fra kollegaer som han diskuterer avveininger og dilemma med, og også ledelse som støtter. Likevel må han altså stå alene i vanskelige og prinsipielle avveininger. Det at forskeren selv tar valg og står i dem, handler om faglig frihet, men det trenger ikke utelukke støtte fra institusjonen.

5.3 Hva står på spill? Konsekvenser på sikt

I dette kapittelet har vi undersøkt hvordan geopolitisk spenning, autoritære regimer og fokus på sikkerhet i sektoren påvirker internasjonalt kunnskapssamarbeid innenfor humanistiske og samfunnsvitenskapelige fag. Nesten alle informantene opplever press på akademisk frihet i landene de arbeider i eller med, og forteller at dette byr på problemer for dem selv eller samarbeidspartnere. Det virker som om utfordringene er ekstra store for faglig ansatte som jobber med politisk sensitive tema relatert til Kina og Russland, på grunn av disse landenes geopolitiske rolle og aktive forsøk på å påvirke forskning, undervisning og formidling.

Avveiningene våre informanter forteller om, kan være svært krevende. For eksempel må de forholde seg til uskrevne regler for når de kan nektes visum til land som Kina. De må også selv vurdere om de blir overvåket, eventuelt hvorfor, og hvilken risiko dette innebærer for dem selv og deres samarbeidspartnere. Hvorvidt tilpasningene og selvsensuren i et tilfelle var for stor, vil som regel verken de faglig ansatte eller andre kunne vite i etterkant. Dette gjør det også vanskelig å vurdere konsekvenser av tilpasningene.

Vår vurdering er imidlertid at de fleste informantene i liten grad virker bekymret for at tilpasningene de gjør, går utover kvaliteten i deres faglige arbeid. De er vant

til å gjøre tilpasninger av forskningsopplegg, undervisning og formidling i andre land av hensyn til for eksempel kultur og politisk system. Derfor ser de også ut til å håndtere andre hensyn som egen og samarbeidspartneres sikkerhet. Å tilpasse seg og navigere vanskelige betingelser kan imidlertid være vanskeligere for yngre forskere, og ikke minst studenter. Etersom våre informanter hovedsakelig er erfarne faglig ansatte i faste stillinger, har vi ikke kjennskap til hvor store problemer yngre forskere og studenter opplever.

Det informantene virker mer bekymret for, er at tilpasninger betyr at noen tema og vinklinger i mindre grad blir belyst, og at det blir mindre samarbeid med lokale partnere. På sikt er informantene bekymret for rekruttering til sine felt og tema. Rekruttering er også en utfordring innenfor teknologi og matematisk-naturvitenskapelige fag, men har andre årsaker og konsekvenser. En mulig årsak innenfor humaniora og samfunnsvitenskap som flere informanter forteller om, er at studenter i større grad vegrer å reise til land som Kina, Russland, India og Myanmar. En annen mulig årsak er at yngre forskere responderer på mer erfarne kollegaer sine vansker med forsknings- og undervisningssamarbeid, samt formidling om noen land eller tema. Som en mulig konsekvens kan disse yngre forskerne endre fokus i sin forskningsportefølje mot tema og perspektiver de vurderer det lettere å arbeide med. Slik kan en miste viktige faglige perspektiver over tid, for eksempel om Kina og Russland.

6 Konklusjon og anbefalinger

6.1 Hvilke dilemma står kunnskapssektoren ovenfor?

Økt geopolitisk spenning og et høyere konfliktnivå internasjonalt påvirker kunnskapssektoren, som er åpen og internasjonalt orientert. Sektoren kan være utsatt for spionasje og tyveri av data, kunnskap og teknologi, som kan utnyttes til strategiske og militære formål. Akademisk frihet kan komme under press, som følge av en mer spent situasjon og akademisk samhandling med autoritære stater. Dette har ført til et sterkere fokus på sikkerhet i sektoren, i Norge og i andre land. Sikkerhetstiltak kan på sin side også begrense akademisk frihet og faglig samarbeid.

To grunnleggende dilemma ligger i kjernen av problemkomplekset som denne rapporten har handlet om:

- Åpenhet og internasjonal orientering gjør sektoren utsatt, men er samtidig en del av dens egenart, og har vært en forutsetning for vekst og utvikling. Forskning har alltid vært internasjonal, men tiår med globalisering, teknologisk utvikling og internasjonaliseringspolitikk har lagt grunnen for et globalt sammenvevd forsknings- og innovasjonssystem. Nedskalering av samarbeid og utveksling vil kunne svekke faglig kvalitet og gjøre rekruttering til academia mer krevende.
- Demokratiske samfunn er sårbare i møtet med hybride trusler. Ettersom de er forpliktet til å ivareta grunnleggende sivile friheter, vil ikke demokratiske stater disponere de samme midlene som autoritære stater kan ta i bruk for å overvåke det digitale rommet og kontrollere samfunnet. Dette liberale dilemmaet knytter seg også til sikkerhet i kunnskapssektoren. Noen sikkerhetstiltak i enkelte land har møtt kritikk for å være illiberale, og dermed undergrave de samme verdiene som de er ment å beskytte.

6.2 Funn fra studien

I denne studien har vi undersøkt hvordan ulike fagmiljø – teknologiske, matematisk-naturvitenskapelige, humanistiske og samfunnsvitenskapelige – blir berørt av et mer spent geopolitisk klima, og hvordan faglig ansatte innen spesielt berørte fagområder opplever balansegangen mellom faglig frihet og krav til sikkerhet.

Studien gir ikke grunnlag for å si noe om bredden i norsk kunnskapssektor. Ikke alle fagområder og faglig ansatte er like berørt av utviklingen. De faglig ansatte vi

intervjuet, jobber innenfor fagområder som norske myndigheter definerer som «sensitive», og/eller har samarbeid med land i konflikt eller land Norge ikke har sikkerhetspolitisk samarbeid med. Basert på kvalitative dybdeintervju gir studien et godt grunnlag for å si noe om utfordringer innenfor disse områdene.

Miljøene vi har vært i kontakt med, opplever at et endret internasjonalt og geopolitisk klima har konsekvenser for deres faglige virke. Samtidig er det variasjoner mellom fagområder og mellom land. Innenfor teknologi og matematisk-naturvitenskapelige fag knytter utfordringene seg til et lite knippe land, og i hovedsak Kina. Informantene nevner også hyppig Russland og Iran, men da fordi en del ansatte og søkere kommer fra disse landene. Russland og Iran er underlagt sanksjoner, i motsetning til Kina, som er definert som et samarbeidsland. Samtidig peker norske sikkerhetsmyndigheter på Kina som en hovedutfordring for Norge i årene som kommer. Ifølge PST vil samarbeid innen forskning og utdanning, næringsliv og politiske forbindelser være utsatt for kinesisk etterretningsvirksomhet. Dette skjer samtidig som Kina har etablert seg som verdens fremste forskningsnasjon målt i antall publikasjoner, og i tetsjiktet nettopp innenfor de fag- og teknologiområdene som blir vurdert som sensitive og beskyttelsesverdige.

Mange av informantene innenfor de teknologiske og matematisk-naturvitenskapelige fagene opplever det som krevende å håndtere spørsmål knyttet til eksportkontroll. Regelverket oppleves som lite tilgjengelig og vanskelig å operasjonalisere i akademien. De opplever det også vanskelig å skulle vurdere mulig sluttbruk og sluttbrukere av forskning i andre land. Behandlingstiden knyttet til lisens- og innreiseseøknader er lang, og utfallet er usikkert. Dette er vanskelig å forene med krav til fremdrift i prosjekter og ansettelsesprosesser. I kombinasjon med bekymring for å trå feil er utfallet at samarbeid og rekruttering fra bestemte land nedskaleres eller stopper opp.

Det er for tidlig å vurdere de langsiktige konsekvensene av dette, men informantene frykter svekket faglig kvalitet. Ikke minst er rekruttering til ph.d.- og post.doc-stillinger en utfordring. Det er generelt få kandidater fra Norge og andre vestlige land, og de rangeres ofte flere hakk bak kandidater fra land som Kina, Russland og Iran.

Informantene innenfor humaniora og samfunnsvitenskap forteller at rommet for akademisk virke har blitt innsnevret som følge av den politiske utviklingen i land de arbeider med og i. Utfordringene er ikke begrenset til land definert som utfordrende i Nasjonal trusselvurdering. Det gjelder mange land, inkludert

demokratier, som India og Israel. Informantene forteller at de gjør tilpasninger i forsknings- og undervisningsopplegg av hensyn til partneres og egen sikkerhet. For utenlandske partnere kan konsekvensene være trusler, mot dem og deres familier. Flere informanter forteller også at ambassader følger med, og at ytringer kan få konsekvenser for innvilgelse av visum. En viss grad av selvsensur er derfor ikke uvanlig, også i norsk offentlighet. Enkelte som jobber med land og konflikter som berører Norge direkte, forteller også at de nøye vurderer om og hvordan de deltar i det norske ordskiftet. Den personlige og profesjonelle kostnaden kan oppleves å være høy.

Flere informanter understreker at en viss grad av tilpasning og pragmatisme alltid har vært nødvendig. Å forstå og håndtere andre politiske og kulturelle kontekster, metodisk og forskningsetisk, er del av kompetansen deres. Vår vurdering er at de fleste informantene i liten grad er bekymret for at tilpasningene de gjør, går utover kvaliteten i deres faglige arbeid. Informantene er imidlertid bekymret for at færre studenter vil velge bestemte språk-, land- og områdestudier. Dersom studenter og yngre forskere vegrer seg for å reise til bestemte land, kan det på sikt svekke samfunnets kunnskapsberedskap. Det blir nevnt som et paradoks at flere kan vegre seg for å reise til Kina, nettopp i en tid der vi trenger kunnskap om landet.

Sammenfattet er det noen overordnede forskjeller mellom de to fagkategoriene. Innenfor de teknologiske og matematisk-naturvitenskapelige fagene oppleves sikkerhet primært som et spørsmål om institusjonell og nasjonal sikkerhet. Bakgrunnen er kunnskap og teknologier som potensielt kan styrke rivaliserende staters militære og økonomiske kapasiteter. Innenfor humanistiske og samfunnsvitenskapelige fag er sikkerhet i større grad et spørsmål om personlig sikkerhet, for forskere, studenter og partnere. Bakgrunnen er politisk sensitive tematikker. Det er vårt inntrykk at institusjonenes arbeid med sikkerhet har vært størst innenfor de teknologiske og matematisk-naturvitenskapelige fagene, knyttet til teknologikartlegging og eksportkontroll. Innenfor humaniora og samfunnsfag virker ansvar for sikkerhet fremdeles å være mer individualisert.

Akademisk frihet og samarbeid kan komme under press innenfor alle miljøene vi har vært i kontakt med, men på ulikt vis. Press fra autoritære stater er i liten grad rapportert innenfor de teknologiske og matematisk-naturvitenskapelige miljøene. Her er det primært nasjonale tiltak og regler for eksportkontroll som begrenser faglig frihet. Informanter innenfor humanistiske og samfunnsvitenskapelige fag forteller derimot om krevende og til dels forverrede vilkår som følge av den

politiske situasjonen i en rekke land, som også treffer Norge, ettersom samfunnet i økende grad er transnasjonalt, gjennom nettverk og digitale flater.

6.3 Implikasjoner og anbefalinger

Det norske samfunnet og norsk kunnskapssektor har et godt utgangspunkt for å håndtere utfordringer som følger av økt geopolitisk spenning. Det er relativt sett høy tillit i samfunnet og lite korrupsjon, befolkningen har høy kompetanse og demokratiske verdier står sterkt. Generelt er det vanskeligere for fremmede stater å påvirke beslutningsprosesser og opinion i et land med slike karakteristika. Forskning og høyere utdanning er hovedsakelig offentlig finansiert. Sektoren er ikke avhengig av betalende internasjonale studenter og utenlandske donorer. Det er relativt små forhold, høy tillit og god dialog mellom myndigheter og institusjoner. Institusjonene vi har vært i kontakt med, har iverksatt et omfattende arbeid knyttet til sikkerhet og ansvarlig internasjonalt samarbeid. Denne studien viser i tillegg at det er høy bevissthet om sikkerhetsspørsmål blant forskere som samarbeider med miljøer i land Norge ikke har sikkerhetssamarbeid med.

Samtidig vil sikkerhetsutfordringene sannsynligvis vedvare. Forsvarskommisjonen (NOU 2023: 14) skriver at vi er på vei inn i en periode med mer spent internasjonalt klima de neste tiårene. Teknologier er i rask utvikling. Løsninger som fungerer nå, kan være utdatert om få år. Situasjonen krever vedvarende årvåkenhet og innsats, ikke bare når det gjelder sikkerhet, men også viktige verdier som åpenhet og akademisk frihet, som kan komme under press, både ute og hjemme i en mer spent kontekst.

På grunnlag av samtalene med informantene mener vi to ord sammenfatter veien fremover i kunnskapssektoren: kompetansebygging og samarbeid. Dette vil vi utdype i punktene under.

- **Lokale vurderinger:** Gjennom det praktiske forskningsarbeidet, er forskere og fagmiljøer ofte dem som står overfor de konkrete valgene om hvordan balansere mellom åpenhet og faglig frihet på den ene siden og sikkerhetstiltak på den andre siden. En løsning passer ikke for alle, og avveininger må gjøres fra prosjekt til prosjekt og evalueres jevnlig. Gode avveininger krever fagkompetanse, men også bevissthet og kompetanse om sikkerhetsproblemstillinger.
- **Støtte fra ledelse og administrasjon:** De faglig ansatte, som er eksperter på sine områder, må gjøre avveininger mellom sikkerhetsrisiko og

akademiske verdier, og ta beslutninger, men de må ikke stå alene. God støtte fra administrasjon og ledelse er avgjørende. Yngre forskere kan ha spesielt behov for støtte. Flere informanter, også på ledelsesnivå, mente instituttnivået er godt egnet for å håndtere spørsmål knyttet til eksportkontroll. Instituttledere trenger samtidig støtte fra linjen i egen organisasjon.

- **Institusjonell støtte også til humaniora og samfunnsvitenskap:** Institusjonene bør kartlegge hvilke støttebehov ansatte innenfor humaniora og samfunnsvitenskap har. Her er det flere som jobber alene, uten samme tilknytning til en forskergruppe som innenfor teknologi og matematisk-naturvitenskapelige fag. Noen miljøer vi har vært i kontakt med innenfor humaniora og samfunnsvitenskap, har organisert møteplasser i kollegiet for utveksling av erfaringer og for å diskutere dilemma. Dette opplever flere informanter som nyttig.
- **Tverrfaglig og tverrsektorielt samarbeid og informasjonsdeling:** Sakene kunnskapssektoren må håndtere, er komplekse. Gode beslutninger krever kompetanse på ulike områder: fag- og teknologispesifikk kompetanse, juridisk-administrativ kompetanse, kontekst- og landspesifikk kompetanse og kunnskap om trusler og mulig sluttbruk av forskning. Ingen har kompetanse på alle disse områdene. Tverrfaglig og tverrsektorielt samarbeid og informasjonsdeling er nødvendig.
- **Samarbeid mellom institusjonene:** Norske institusjoner bør samarbeide og dele kunnskap og ressurser. Arbeidet med sikkerhet og ansvarlig internasjonalt samarbeid krever betydelige ressurser, som institusjoner må dekke innenfor eksisterende budsjetter. Det er lite effektivt at den enkelte institusjon utvikler alt alene. Institusjonene kan blant annet dele verktøy og metodikk for kartlegging av teknologi og partnere (due diligence), kompetanse knyttet til lisenssøknader, rutiner i ansettelsessaker, landkompetanse og kunnskap om sluttbruk og sluttbrukere av forskning på ulike områder. Norske institusjoner bør også bruke sine nettverk og partnere i allierte land for å utveksle kunnskap og erfaringer.
- **Myndighetene må gi forutsigbare rammer:** Ansvar for at det er god balanse mellom sikkerhet og åpenhet i internasjonalt kunnskapssamarbeid, påhviler først og fremst forsknings- og høyere utdanningsinstitusjonene. Myndighetene må dele informasjon og gi forutsigbare rammer. Dette betinger samarbeid på tvers av berørte myndighetsorgan.

- Praksis på eksportkontrollfeltet må i størst mulig grad være harmonisert med praksis i allierte land, for å sikre at sektoren ikke blir skadelidende i internasjonal konkurranse om rekrutter og ekspertise.
- Ansettelsespraksiser i sektoren må vurderes opp mot gjeldende lov- og regelverk. Eventuelle uklarheter på dette området må avklares.
- **Erfaringsdeling og samarbeid med europeiske partnere:** Det er viktig å følge utviklingen og erfaringene i EU og i andre europeiske land tett. Europeiske land møter de samme utfordringene som Norge. Europeiske erfaringer knyttet til eksportkontroll på kunnskapsfeltet og samarbeid med Kina innenfor fremvoksende teknologier er særlig relevant. Europeiske partnerskap innenfor forskning og utdanning kan også bli viktigere i årene som kommer.

Litteratur

Academic Freedom Index – Update 2024.

Ahlers, Anna (2024) "The Communist Party's Steering of China's Science, Technology and Innovation System: Aspirations and Reality". UC San Diego Policy Briefs.

Andersen, Morten Skumsrud og Jo Inge Bekkevold (2023) «Hva er geopolitikk?» NUPI.

Bamberger, Annette et.al. (2019) "Hyperpoliticised Internationalisation in a Pariah University: An Israeli Institution in the Occupied West Bank". I *International Journal of Educational Development*.

Bamberger, Annette og Tien-Yin Huang (2024) "From Irreversible Openness to Protectionism: Geopolitics and International Research Cooperation in the European Union". I *Journal of Education Policy*.

Bamberger, Annette og Paul Morris (2024) «Critical Perspectives on Internationalization in Higher Education: Commercialization, Global Citizenship, or Postcolonial Imperialism?». I *Critical Studies in Education*.

Barkin, Noah (2020) "Export Controls and the US-China Tech War: Policy Challenges for Europe". Mercator Institute for China Studies.

Beeson, Mark og Svein Biscop (2021) «EU-Asia Security Relations in a Global Context: Goeconomics and Geopolitics». I Christiansen, Thomas et.al. (2021) *The European Union's Security Relations with Asian Partners*. Palgrave McMillan.

Bekkers, Frank et.al. (2019) "Checklist for Collaboration with Chinese Universities and Other Research Institutions". The Hague Centre for Strategic Studies.

Benson et.al. (2024) "The European Union's Economic Security Strategy Update". Center for Strategic and International Studies.

Beredskapsrådet for kunnskapssektoren (2022) «Kontroll med kunnskapsoverføring». 06.07.21, revidert november 2022.

- Bertelsen, Olga (2023) "Russian Front Organizations and Western Academia". I *International Journal of Intelligence and Counterintelligence*. Vol.36, nr.4.
- Bown, Chad P. (2020) "Export Controls: America's Other National Security Threat". I *Duke Journal of Comparative and International Law*. Vol.30.
- Chorzempa, Martin og Laura von Daniels (2023) «New Export Controls: Key Policy Choices for Europe». Stiftung Wissenschaft und Politik, Deutsches Institut für International Politik und Sicherheit.
- Chu, Tammy F. (2020) "The Complex Challenge of Foreign Interference in Research Administration and Compliance". I *Research Management Review*. Vol. 24, nr.1.
- Chubb, Andrew (2022) "The Securitization of 'Chinese Influence' in Australia". I *Journal of Contemporary China*.
- Congressional Research Service (2021) "Confucius Institutes in the United States: Selected Issues".
- Cooley, Alexander (2024) "The Uprisings of Gaza: How Geopolitical Crises Have Reshaped Academic Communities from Tahrir to Kyiv". I *Political Science Quarterly*.
- Cooney-O'Donoghue, Diarmuid (2024) "The Politics of STEMM Collaboration Between Australia and China: National Security, Geopolitics and Academic Freedom". I *Asian Studies Review*.
- Copeland, Rob (2023) "Warning of 'Grave' Errors, Powerful Donors Push Universities on Hamas". I *The New York Times*.
- De Wit, Hans (2020) "Internationalization of Higher Education: The Need for a More Ethical and Qualitative Approach". I *Journal of International Students*. Vol.10, nr.1.
- Dekker, Brigitte og Maiike Okano-Heijmans (2020) "Emerging Technologies and Competition in the Fourth Industrial Revolution: The Need for New Approaches to Export Control". I *Strategic Trade Review*. Vol 6, nr.9.

Deutscher Akademischer Austauschdienst (2024) "Academic Cooperation with China: A Realistic Approach".

Direktoratet for høyere utdanning og kompetanse (2024) «Tilstandsrapport for høyere utdanning 2024».

Direktoratet for høyere utdanning og kompetanse og Forskningsrådet (2023) «Retningslinjer og verktøy for ansvarlig internasjonalt samarbeid».

Direktoratet for høyere utdanning og kompetanse (2023) «Informasjonssikkerhet og personvern i høyere utdanning og forskning». Risiko- og tilstandsvurdering 2023.

Drinhausen, Katja og Helena Legarda (2022) "Confident Paranoia: Xi's 'Comprehensive National Security' Framework Shapes China's Behavior at Home and Abroad". *Merics China Monitor*.

Dukalskis, Alexander et.al (2023) "The Long Arm and the Iron Fist: Authoritarian Crackdowns and Transnational Repression". I *Journal of Conflict Resolution*. Vol 68, nr.6.

Etterretningstjenesten (2024) "Kinas globale ambisjoner". I *Fokus 2024*.
Etterretningstjenestens vurdering av aktuelle sikkerhetsutfordringer.

European Commission (2022) "Tackling R&I Foreign Interference". Staff Working Document.

European Commission (2023) "Joint Communication to the European Parliament, the European Council and the Council on 'European Economic Security Strategy'".

European Commission (2024) "Proposal for a Council Recommendation on Enhancing Research Security".

European Parliament (2018) "China's Foreign Influence Operations in Western Liberal Democracies: An Emerging Debate".

European Parliament (2019) "The Sharp Power of Knowledge: Foreign Authoritarian Meddling in Academia".

- Evans, Paul (2020) "Techno-Nationalism in China-US Relations: Implications for Universities". I *East Asian Policy*.
- Evans, Sam Weiss (2022) "When all Research is Dual Use". I *Issues in Science and Technology*.
- Evans, Sam Weiss et.al. (2021) "Science, Technology, Security: Towards Critical Collaboration". I *Social Studies of Science*. Vol. 51, nr.2.
- Evans, Samuel A.W. og Walter D. Valdivia (2012) «Export Controls and the Tensions Between Academic Freedom and National Security». I *Minerva*.
- Federal Bureau of Investigation (FBI) (2019) "China: The Risk to Academia".
- Forskningsrådet (2023) «Indikatorrapporten».
- Fritz, Audrey (2019) «China's Evolving Conception of Civil-Military Collaboration», Center for Strategic International Studies.
- Fulda, Andreas og David Missal (2021) «Mitigating Threats to Academic Freedom in Germany: the Role of the State, Universities, Learned Societies and China». I *The International Journal of Human Rights*.
- Furstenberg, Saipira et.al. (2020) "Lucrative Partnerships, Foreign Access, and Expatriate Academic Networks Create Many Opportunities – Including a Chance for Authoritarian States to Assert Their Influence Across Borders". I *The Internationalization of Universities and the Repression of Academic Freedom*. Special Report, Freedom House.
- Gaida, Jamie et.al. (2023) ASPI's Critical Technology Tracker: The Global Race for Future Power". Policy Brief, Report no. 69/2023.
- Galnoor, Itzhak (2009) "Academic Freedom under political Duress: Israel". I *Social Research: An International Quarterly*. Vol. 76, nr.2.
- German Rectors' Conference (2020) "Guiding Questions on University Cooperation with the People's Republic of China".
- Gibbs, Alexis (2016) "Academic Freedom on International Higher Education: Right or Responsibility?" I *Ethics and Education*.

- Gilbert, Natasha et.al. (2022) "The Controversial China Initiative Is Ending, and Researchers Are Relieved". I *Scientific American*.
- Gornitzka, Åse og Mette Halskov Hansen (2023) "Forskningsamarbeid på tvers av politiske systemer og akademiske kulturer: Europa og Kina». Bokkapittel.
- Greenfield, Nathan M. (2023) "US Universities' Foreign Funders: How Much Do We Know?". I *University World News*.
- Grubbs, Erin N. (2019) "Academic Espionage: Striking the Balance Between Open and Collaborative Universities and Protecting National Security". I *North Carolina Journal of Law and Technology*, vol. 7, nr. 5.
- Gåsemyr, et.al (2022) «Utfordrende kunnskapssamarbeid: Etske og sikkerhetsrelaterte utfordringer som forskere og kunnskapsinstitusjoner i Norge møter i internasjonale samarbeid». NUPI rapport 6/2022.
- Hart, Nina M. og Christopher A. Casey (2024) "Transatlantic Leadership in an Era of Human Rights-Based Export Controls". I *Journal of International Economic Law*.
- Heathershaw, John og Eva Pils (2020) "Protecting Academic Freedom in International Partnerships". I *University World News*.
- Heier, Tormod og Odd Jarls Borch (2025) «Understanding Hybrid Threats: An Introduction". I Heier og Borch (ed.) (2025) *Preparing for Hybrid Threats to Security. Collaborative Preparedness and Response*. Routledge.
- Hou, Minghui (2024) "Navigating Chinese International Students' Experiences and Mobility During US-China Geopolitical Tensions". I *International Journal of Chinese Education*.
- Human Rights Watch (2021) "'They Don't Understand the Fear We have': How China's Long Reach of Repression Undermines Academic Freedom at Australia's Universities".
- Ignatieff, Michael (2024) "The Geopolitics of Academic Freedom". I *Daedalus*, vol. 153, nr.2.

- Jones, Scott (2020) "Disrupting Export Controls: 'Emerging and Foundational Technologies' and Next Generation Controls". I *Strategic Trade Review*. Vol.6, nr.9.
- Jones, Scott A. (2021) "Trading Emerging Technologies: Export Controls Meet Reality". I *Security and Human Rights*.
- Kendall, Sarah (2022) "The Erosion of Academic Freedom: How Australian Espionage Law Impacts Higher Education and Research". I *Sydney Law Review*. Vol. 44.
- Krige, John (2019) "Regulating International Knowledge Exchange: The National Security State and the American Research University from the 1950s to Today". I *Technology and Culture*. Vol. 60, nr.1.
- Lee, Jenny J. og John P. Haupt (2020) "Winners and Losers in US-China Scientific Research Collaborations". I *Higher Education*.
- Liu, Xu et.al (2023) «Ideological and Political Education in Chinese Universities: Structures and Practices». *Asia Pacific Journal of Education*. 43:2.
- Lien, Donald og Peilan Tang (2021) "Let's play Tic-Tac-Toe: Confucius Institutes versus American Cultural Centres". I *Economic and Political Studies*.
- Lloyd-Damnjanovic, Anastasya (2018) "A preliminary Study on PRC Political Influence and Interference Activities in American Higher Education". Wilson Center.
- Lo, Tin Yao Joe og Suyan Pan (2021) «The Internationalisation of China's Higher Education: Soft Power with 'Chinese Characteristics'». I *Comparative Education*, 57: 2.
- Long, Kyle A. og Carly O'Connell (2022) "Public Discourse and Public Policy on Foreign Interference in Higher Education". I *Journal of Comparative and International Higher Education*, vol. 14, nr. 5.
- Luo, Yadong og Ari van Assche (2023) «The Rise of Techno-Geopolitical Uncertainty: Implications of the United States CHIPS and Science Act». I *Journal of International Business Studies*.

- Lynch, Mark og Shibley Telhami (2023) "Scholars Who Study the Middle East Are Afraid to Speak Out. Polling Data Indicate Widespread Self-Censorship". I *The Chronicle of Higher Education*.
- Mansted, Katherine (2021) "The Domestic Security Grey Zone: Navigating the Space Between Foreign Influence and Foreign Interference". National Security College, Occasional paper.
- Mäkinen, Sirke (2024) "Akademisk frihet og sikkerhet i fare? Finlands forskningssamarbeid med autoritære stater". I *Internasjonal politikk*, vol. 82, nr. 1.
- Marginson, Simon (2014) "Academic Freedom: A Global Comparative Approach". I *Front. Educ. China*, 9 (1).
- Marginson, Simon (2021) «'All things are in Flux': China in Global Science". I *Higher Education*.
- Marginson, Simon (2022) «What Drives Global Science? The Four Competing Narratives". I *Studies in Higher Education*. 47 (8).
- Marginson, Simon (2024) "The new Geo-Politics of Higher Education: Between Nationalism and Globalism". Centre for Global Higher Education, Working paper no.108.
- Marks, Ramin (2023) "Can export Controls Win a New Cold War: A Historical Case Study". Commentary, the Jamestown Foundation.
- Maassen, Peter et.al. (2022) "State of Play of Academic Freedom in the EU Member States. Overview of de Facto Trends and Developments". European Parliamentary Research Service.
- McElwee, Lily og Ilaria Mazzocco (2023) "Germany's China Strategy Marks a New Approach in EU-China Relations". Center for Strategic International Studies.
- Mehta, Pratap Bahnu (2022) "Hindu Nationalism: From Ethnic Identity to Authoritarian Repression". I *Studies in Indian Politics*. 10 (1).
- Meld.St. 35 (2020-2021) "Eksport av forsvarsmateriell fra Norge i 2020, eksportkontroll og internasjonalt ikke-spredningssamarbeid».

Meld.St. 10 (2021–2022) "Prioriterte endringer, status og tiltak I forsvarssektoren".

Nerkar, Santul et.al. (2024) "Calls to Divest from Israel Put Students and Donors on Collision Course". I *The New York Times*.

NOU 2022: 2 "Akademisk ytringsfrihet – God ytringskultur må bygges nedenfra, hver dag».

NOU 2023: 17 «Nå er det alvor – Rustet for en usikker fremtid».

NOU 2023: 14 "Forsvarskommisjonen av 2021 – Forsvar for fred og frihet».

OECD (2022) "Integrity and Security in the Global Research Ecosystem". OECD Science, Technology and Industry Policy Papers. Nr.130.

Okano-Heijmans, Maiike et.al. (2024) «Balancing Openness, Economic Security and National Security: The Future of Export Controls on Quantum Technologies". Clingendael Report.

Park, Jaehan (2023) "Rethinking Geopolitics: Geography as an Aid to Statecraft". I *The Scholar*, vol.6, nr.4.

Politiets sikkerhetstjeneste (2024) "Nasjonal trusselvurdering 2024".

Pringle, Tim og Sophia Woodman (2022) "Between a Rock and a Hard Place: Academic Freedom in Globalising Chinese Universities". I *The International Journal of Human Rights*.

Proba Samfunnsanalyse (2023) "Transnasjonal undertrykking – begrepsavklaring og sektoransvar».

Popovic, Milos et.al. (2020) "Charm Offensive or Offensive Charm? An Analysis of Russian and Chinese Cultural Institutes Abroad". I *Europe-Asia Studies*. Vol.72, nr.9.

Reich, Robert (2023) "Academic Freedom is the Loser When Big Donors Hound US University Presidents". I *Guardian*.

Roberts, Anthea et.al. (2019) "Toward a Geoeconomic Order". I *Journal of International Economic Law*.

- Rogenhofer, Julius Maximilian og Ayala Panievsky (2020) «Antidemocratic Populism in Power: Comparing Erdogan's Turkey with Modi's India and Netanyahu's Israel». I *Democratization*. 27 (8).
- Ross, Madelyn (2021) "US-China Higher Education Links in Crisis: Behind a Curtain of Suspicion". I *Asian Perspective*, vol. 45, nr.1.
- Scott, Joan W. (2024) "Academic Freedom and the Politics of the University". I *Dædalus*. Vol 153, nr.3.
- Sharma, Yojana (2023) "Researchers Must Navigate Thorny New Data Security Laws". I *University World News*.
- Sharma, Yojana (2024) "Overseas Students, Exchanges Deterred by Spy Laws". I *University World News*.
- Shih, Tommy et.al. (2023) "Scientific Collaboration Amid Geopolitical Tensions: A Comparison of Sweden and Australia". I *Higher Education*, 87.
- Shivakumar, Sujai et.al. (2022) "A Seismic Shift: The New US Semiconductor Export Controls and the Implications for US Firms, Allies, and the Innovation Ecosystem". Center for Strategic and International Studies.
- Sivertsen, Gunnar (2024) "Norden, Kina og Russland i det globale forskningssamarbeidet». I *Internasjonal Politikk*. Vol.82, nr.1.
- Smith, Marcus and Patrick Walsh (2023) "Security Sensitive Research: Balancing Research Integrity, Academic Freedom and National Interest". I *Journal of Higher Education Policy and Management*.
- Snetselaar, D. et.al. (2022) "Knowledge Security: Insights for NATO". I *NATO Review*.
- Sorial, Sarah et.al (2024) "Foreign Interference and the Incremental Chilling of Free Speech". I *Federal Law Review*. Vol. 52(1).
- Stalenhoef, Claire et.al. (2022) "The Implications of the EU's Dual-Use Export Control Regulation 2021/821 for Universities and Academics". Utrecht Centre for Regulation and Enforcement in Europe Working Papers.

Thue, Fredrik W. et.al. (2022) «Et ytringsklima under press? Akademisk frihet og ytringsfrihet i en brytningstid». OsloMet.

Thue, Fredrik W. et.al. (2022) «Integrasjon og integritet: Tillit til forskning i et kunnskapssamfunn». OsloMet.

Tierney, William G. og Michael Lanford (2014) "The Question of Academic Freedom: Universal Right or Relative Term?". I *Front. Educ. China*, 9 (1).

Tiffert, Glenn (ed.) (2020) "Global Engagement: Rethinking Risk in the Research Enterprise". The Hoover Institution.

Tordoir, Sander og Zach Meyers (2024) «Can the EU Hold Back the Great Tech Decoupling?». Center for European Reform, Insight.

Trilokekar, Roopa D. (2022) "International Education in a World of New Geopolitics: A Comparative Study of US and Canada". Research and Occasional Paper Series, Center for Studies in Higher Education, Berkeley.

Trilokekar, Roopa et.al. (2020) "Power, Politics and Education: Canadian Universities and International Education in an Era of New Geopolitics". I *Canadian Journal of Higher Education*. Vol 50, nr.3.

Tsourapas, Gerasimos (2020) "Global Autocracies: Strategies of Transnational Repression, Legitimation, and Co-Optation in World Politics". I *International Studies Review*. Vol 23, nr.3.

Uddannelses- og Forskningsministeriet (2022) "Afrapportering Udvalg om Retningslinjer for Internationalt Forsknings- og Innovationsssamarbejde».

Universiteiten van Nederland et.al. (2022) «National Knowledge Security Guidelines. Secure International Collaboration».

Utenriksdepartementet (2022) "Forslag til endringer i eksportkontrollforskriften". Høringsnotat.

V-dem Institute (2024) "Democracy Winning and Losing at the Ballot".

Van der Molen, Irna et.al. (2023) «Keeping Science Open? Current Challenges in the Day-to-Day Reality of Universities». CESAER, White Paper.

Wagner, Caroline S. (2024) "Science and the Nation-State: What China's Experience Reveals About the Role of Policy in Science". I *Science and Public Policy*.

Wang, Xin (2024) "Caught in the Geopolitical Tensions Between China and the United States: Impacts on Chinese Students Pursuing American Higher Education". I *Journal of International Students*. Vol.14, nr.4.

Whang, Cindy (2019) "Undermining the Consensus-Building and List-Based Standards in Export Controls: What the US Export Controls Act Means to the Global Export Control Regime". I *Journal of International Economic Law*.

Whang, Cindy (2021) "Trade and Emerging Technologies: A Comparative Analysis of the United States and the European Union Dual-Use Export Control Regulations". I *Security and Human Rights*.

Wigell, Mikael (2019) "Hybrid Interference as a Wedge Strategy: A Theory of External Interference in Liberal Democracy". I *International Affairs*, 95, 2.

Zhu, Biyun og Xuefei Li (2024) "Transformational Governance Framework for Institutions of Cultural Diplomacy: The Case of the Chinese Confucius Institute". I *International Journal of Cultural Policy*. Vol.30, nr.4.

7 Appendiks

7.1 Appendiks A: Intervjuguide⁴⁰⁴¹

Erfarte episoder av etisk og sikkerhetsrelatert karakter

- Har du eller kolleger, partnere eller studenter du kjenner til, erfart sikkerhetsrelaterte utfordringer knyttet til internasjonalt samarbeid, hjemme eller i utlandet? Hvis ja, hvordan ble dette håndtert?
- Har du opplevd forskningsetiske dilemma eller at akademisk frihet har kommet under press ved at internasjonale partnere stiller krav til tilpasninger i forskningsdesign, presentasjon av funn, innhold i undervisning etc.? Hvis ja, hva dreide det seg om, og hvordan ble det håndtert?

Konsekvenser for akademisk frihet

- Opplever du at ytringsrom og akademisk frihet ved din norske institusjon påvirkes av et forsterket sikkerhetspolitisk fokus? Hvis ja, hvordan?
- Opplever du at økt geopolitisk spenning og fokus på sikkerhet påvirker rammene for faglig arbeid og formidling? Hvis ja, hvordan?
- Har du opplevd at statsborgerskap/landbakgrunn blir politisert på måter som får betydning for rekruttering, samarbeid og/eller deltagelse i aktiviteter/prosjekter i ditt fagmiljø? Hvis ja, hvordan?

Konsekvenser for forskningsetikk

- Å tilpasse seg lokal kontekst kan være nødvendig for å samarbeide med partnere i andre land. Går det en grense for hva som er forskningsetisk forsvarlig tilpasning? Hvor går grensen? [Spørsmål bare for humaniora og samfunnsvitenskap.]
- Hvordan kan data og kunnskap innenfor ditt fagfelt/dine internasjonale samarbeid potensielt misbrukes?
- Diskuteres forskningsetiske spørsmål med internasjonale partnere?

Konsekvenser for undervisningsaktiviteter

- Opplever du at økt geopolitisk spenning påvirker undervisningssituasjonen, for eksempel i veiledning av internasjonale studenter, studenters tilgang til data og infrastruktur, tema det undervises i etc. Hvis ja, hvordan?
- Har du innsikt i hvordan internasjonale studenter i Norge og norske studenter i utlandet opplever egen trygghet og studiesituasjon?

---

⁴⁰ Intervjuguiden var tilnærmet lik for alle informanter, med noen unntak.

⁴¹ Intervjuguiden var et utgangspunkt for intervjuene, men ble tilpasset hver enkelt informant.

Erfaringer med håndtering av eksportkontrollregelverket [spørsmål bare for STEM]

- Hvordan håndteres spørsmål knyttet til eksportkontroll og sikkerhet i fagmiljøet/ved institusjonen din (metodikk og prosedyrer)? Får du støtte, og vet hvor du kan søke om råd?
- Hvilke faglige vurderinger gjøres, blant annet med tanke på dual use, grunnforskning/anvendt forskning og åpne data/åpen forskning

Konsekvenser for internasjonalt samarbeid og internasjonal kunnskapsflyt

- Hva vil kunne være konsekvenser for ditt fagmiljø hvis internasjonalt samarbeid blir mer krevende? Hva går vi glipp av dersom samarbeidet skulle ta slutt?

7.2 Appendiks B: Informasjonsskriv

Vil du delta i følgende prosjekt? «Balansegang: Akademisk frihet og integritet i et nytt geopolitisk klima»

Dette er et spørsmål til deg om å delta i et analyse-prosjekt hvor formålet er å se på hvordan åpenhet og deling kan balanseres mot sikkerhet og skjerming i samarbeid med internasjonale partnere/internasjonalt samarbeid. I dette skrivet gir vi deg informasjon om målene for prosjektet og hva deltakelse vil innebære for deg.

Formål

Direktoratet for høyere utdanning og kompetanse (HK-dir) skal gjennomføre en undersøkelse der vi vil se på hvordan åpenhet og deling kan balanseres mot sikkerhet og skjerming i samarbeid med internasjonale partnere/internasjonalt samarbeid. Denne balansegangen kan innebære dilemma og krevende avveininger, og det vil kunne være store forskjeller mellom ulike fagfelt.

Hvem er ansvarlig for prosjektet?

Direktoratet for høyere utdanning og kompetanse (HK-dir) er ansvarlig for prosjektet. Prosjektleder er seniorrådgiver Margrete Søvik.

Hvorfor får du spørsmål om å delta?

I prosjektet ønsker vi å intervju norske og utenlandske forskere ved institusjoner i Norge. De vi ønsker å nå, er personer som nå eller tidligere har tatt del i internasjonalt forsknings- og utdanningssamarbeid. Vi er spesielt interesserte i personer som har erfaring med og som har reflektert rundt dilemma som kan oppstå i internasjonalt samarbeid.

Vi kontakter deg fordi vi tror du, basert på deltakelse i internasjonalt kunnskapssamarbeid, kan ha interessante erfaringer og refleksjoner rundt dilemma som kan oppstå i slike samarbeid.

Hva innebærer det for deg å delta?

- Hvis du velger å delta i prosjektet, innebærer det et intervju på ca. 1 time, fortrinnsvis gjennomført virtuelt. Intervjuet vil omhandle dilemma forskere og studenter kan møte gjennom deltakelse i internasjonalt kunnskapssamarbeid.
- Eksempler på tema er:
  - Utfordringer av etisk og sikkerhetsrelatert karakter
  - Konsekvenser av en ny sikkerhetspolitisk situasjon og økt fokus på sikkerhet (i dag og fremover)
  - Håndtering av utfordringer (mellom åpenhet og restriksjoner)
- Dersom det er greit, ønsker vi å ta lydopptak av samtalen. Dersom samtalen foregår på Teams, vil opptak både være lyd og bilde. Dersom samtalen foregår fysisk, vil bare lyd tas opp.

Det er frivillig å delta

Det er frivillig å delta i prosjektet. Hvis du velger å delta, kan du når som helst trekke samtykket tilbake uten å oppgi noen grunn. Alle dine personopplysninger vil da bli slettet. Det vil ikke ha noen negative konsekvenser for deg hvis du ikke vil delta eller senere velger å trekke deg.

Ditt personvern – hvordan vi oppbevarer og bruker dine opplysninger

Vi vil bare bruke opplysningene om deg til formålene vi har fortalt om i dette skrivet. Vi behandler opplysningene konfidensielt og i samsvar med personvernregelverket.

- Ved HK-dir vil følgende personer ha tilgang til dine opplysninger: Prosjektansvarlig Margrete Søvik, samt interne medarbeidere (Hege Toje, Bård Drange, Agnete Wiborg, og Torill Iversen Wanvik).
- Personopplysningene behandles på maskinvare tilhørende behandlingsansvarlig institusjon samt mobile enheter tilhørende behandlingsansvarlig institusjon. Dette inkluderer Microsoft Teams i tilfeller vi tar opp Teams-baserte intervju. Vi bruker også Teams for å transkribere disse intervjuene. Dersom vi tar opp ikke-digitale intervju, bruker vi lydopptaksfunksjon på mobiltelefon. Lydfiler fra ikke-digitale intervju blir først lagt i Teams-mappe før de blir transkribert ved hjelp av Teams eller manuelt. Når transkribert slettes alle lydfiler.
- Intervjumateriale: Etter transkribering (eller basert på notater tatt for hånd) vil vi tar bort navn og institusjonell tilhørighet og eventuell informasjon om personen/institusjonen som ikke er relevant for prosjektet. I intervjumaterialet kan likevel personopplysninger fremkomme, for eksempel ved at fagretning kobles til internasjonale erfaringer.

- Adgangsbegrensning: Teams-mappen vi lagrer intervjumateriale i er ekstra sikret ved hjelp av to-faktor-autentisering for å unngå at andre enn prosjektansvarlig og aktive prosjektmedlemmer har tilgang.
- Vi lager koblingsnøkkel for å separere intervjumateriale og personopplysninger. Kodenøkkelskjema oppbevares på annet sted enn intervjumaterialet.
- Deltakeren vil ikke kunne identifiseres (direkte eller indirekte) i rapporter/øvrige publikasjoner fra prosjektet, med mindre deltakeren samtykker til dette og prosjektteamet finner dette forsvarlig og gir merverdi for prosjektet.

Hva skjer med personopplysningene dine når prosjektet avsluttes?

Prosjektet vil etter planen avsluttes 31. mars 2024. Ved prosjektslutt, og dersom deltaker samtykker, vil intervjumaterialet og kodenøkkel lagres i inntil 12 måneder for å kunne dras på i mulige oppfølgingsprosjekt (etter planen 31. mars 2025). Datamaterialet vil lagres hos samme behandlingsansvarlig institusjon (HK-dir) også etter prosjektslutt. Dersom flere medarbeidere hos HK-dir tar del i oppfølgingsprosjekter, vil også disse få tilgang til materialet.

Hva gir oss rett til å behandle personopplysninger om deg?

Vi behandler opplysninger om deg basert på ditt samtykke.

Dine rettigheter

Deltakeren kan få innsyn, rettet eller slettet personopplysninger om seg selv ved å ta kontakt med HK-dirs personvernombud, jf. HK-dirs personvernerklæring (se <https://hkdir.no/personvernerklaering>).

Hvis du har spørsmål til studien, eller ønsker å vite mer om eller benytte deg av dine rettigheter, ta kontakt med:

- HK-dir ved prosjektleder Margrete Søvik, margrete.sovik@hkdir.no
- Vårt personvernombud: Torgeir Hovden, torgeir.hovden@hkdir.no

Med vennlig hilsen

Margrete Søvik (Prosjektansvarlig)

 post@hkdir.no

 hkdir.no

